

Skat. 6
'88-'89

VERZUIM DOOR ZIEKTE EN ONGEVALLEN 1988-1989

D.J. KLEIN HESSELINK
A.M.H. REULING

WORDT NIET UITGELEEND

NIA

Verzuim door ziekte en ongevallen 1988-1989

trends
risicogroepen
personeelsverloop
ongevallen

D.J. Klein Hesselink
A.M.H. Reuling

oktober 1990

CIP GEGEVENS

Klein Hesselink, D.J.

Verzuim door ziekte en ongevallen 1988-1989: trends, risicogroepen, personeelsverloop, ongevallen / D.J. Klein Hesselink, A.M.H. Reuling. - Amsterdam: Nederlands Instituut voor Arbeidsomstandigheden NIA. -

(Wetenschappelijke rapporten) / Nederlands Instituut voor Arbeidsomstandigheden NIA

ISBN 90-6365-037-X

SISO 367.1 UDC 331.316

Trefw.: Ziekteverzuim

Copyright©1990

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever, Nederlands Instituut voor Arbeidsomstandigheden, die daartoe door de auteursrechthebbende met uitsluiting van ieder ander is gemachtigd.

Inhoudsopgave

	pagina
Voorwoord	7
1 Ziekteverzuimcijfers	9
1.1 Het ziekteverzuim; drie vragen	9
1.2 Landelijke verzuimcijfers	10
2 Ziekteverzuimcijfers, een toelichting	13
2.1 Inleiding	13
2.2 De steekproef	13
2.3 Het ziekteverzuim bij bedrijven	15
3 Het ziekteverzuim in 1988 en 1989	17
3.1 De ontwikkeling van het verzuim bij werknemers	17
3.2 Uitdienst-treding	19
3.3 De verdeling van ziekteverzuim naar enkele persoonskenmerken	20
3.4 De verdeling van ziekteverzuim naar functie-kenmerken	24
3.5 De verdeling van ziekteverzuim naar kenmerken van de arbeidssituatie	29
4 Arbeidsongevallen in 1989	35
Literatuur	39
Bijlagen	41

Voorwoord

De inmiddels bekende, jaarlijkse publikatie van het Nederlands Instituut voor Arbeidsomstandigheden (NIA) over het ziekteverzuim in Nederland wijkt dit jaar op een belangrijk punt af van zijn voorgangers. Voor het eerst wordt naast de gegevens uit het ZiekteVerzuimInformatieSysteem (ZVIS) ook informatie uit de Ongevallenregistratie van het NIA gepresenteerd. De aparte, uitgebreidere publikatie over ongevallen van het NIA bevat onder meer de ongevalsgegevens van met naam en toenaam genoemde deelnemers en is daarom niet openbaar voor niet-deelnemers. Het blijkt echter dat ook bij de niet-deelnemers aan het ongevallenregistratiesysteem belangstelling bestaat voor ongevalcijfers. Daarom is besloten om een overzichtstabel van bedrijfsongevallen naar bedrijfsklasse in deze publikatie op te nemen.

Evenals in vorige jaren wordt ook nu uitgebreid ingegaan op verzuimverschillen tussen groepen werknemers. Daaraan voorafgaand komen in hoofdstuk 1 landelijke cijfers aan de orde. Hoofdstuk 2 bevat een korte toelichting op het materiaal dat in hoofdstuk 3 gepresenteerd wordt en een beschrijving van de steekproef. Hoofdstuk 3 bevat de gedetailleerde vergelijking van het verzuim en het personeelsverloop in de jaren 1988 en 1989, zoals die op basis van de ZVIS-gegevens berekend konden worden. In hoofdstuk 4 tenslotte wordt een overzicht van bedrijfsongevallen naar bedrijfsklassen gegeven.

Doel van de (jaarlijkse) publikaties is het toegankelijker maken van de verzamelde gegevens voor een breed publiek, waarbij in eerste plaats gedacht wordt aan diegenen voor wie deze informatie vanuit beleidsmatige betrokkenheid een bijzondere betekenis kan hebben. Om die reden is de hoeveelheid cijfermatige informatie in de tekst beperkt gehouden. De hoofdstukken bevatten slechts ééndimensionale tabellen, waarin zowel het verzuim als de bedrijfsongevallen per kenmerk wordt gespecificeerd naar verzuimpercentage, meldingsfrequentie en gemiddelde duur van het verzuim. Meerdimensionale tabellen geven weliswaar een meer gedetailleerde specificatie van het verzuim, maar lenen zich over het algemeen niet tot eenvoudige interpretatie. Om dezelfde praktische redenen zijn technische details in de tekst achterwege gebleven. Deze zijn te vinden in de bijlagen 1 en 2, waarin definities en omschrijvingen van de verzuimmaten, bedrijfsongevalmaten en de overige variabelen zijn verzameld.

Bijlage 3 geeft daarnaast een korte beschrijving van het ZVIS, waaruit het merendeel van de gegevens afkomstig is.

De toelichtende tekst bij de tabellen is bedoeld als steun en zo mogelijk als leidraad bij de interpretatie. Elke toelichting bestaat uit een opsomming van die gegevens in de tabel die voor interpretatie vatbaar zijn, waarbij o.a. met de betrouwbaarheid van verzuimgegevens rekening gehouden is (zie bijlage 4). Ook wordt in een aantal gevallen kort ingegaan op de vraag hoe de samenhang tussen het betreffende kenmerk en verzuim kan worden verklaard. De behandeling is, om praktische redenen, kort en kan in de meeste gevallen slechts onvolledig zijn. Met de hier gepresenteerde toelichting is dus bij lange na niet het laatste of het enige woord over de tabel in kwestie gezegd. Evenmin zijn in deze publikatie alle gegevens, die met betrekking tot het ziekteverzuim in 1988 en 1989 berekend of te berekenen zijn, opgenomen. Onder bepaalde voorwaarden kan het basismateriaal echter voor nadere analyse ter beschikking worden gesteld.

Tenslotte dient vermeld te worden dat ook het huidige jaarboekje gebaseerd is op de cumulatie van kennis die in voorgaande jaren op basis van de ziekteverzuimgegevens van het ZVIS is verzameld. Deze kennis is voor een belangrijk deel terug te vinden in de drie meest recente jaarboekjes (Reuling, 1989; Brouwer & Vrijhof, 1989; Vrijhof, 1987) die, om een veelheid aan herhalingen te voorkomen, verder alleen in de tekst geciteerd zullen worden als dit specifieke deelstudies betreft. De auteurs danken de heer B. Vrijhof voor zijn commentaar op dit jaarboekje.

oktober 1990

D.J. Klein Hesselink
A.M.H. Reuling

1 Ziekteverzuimcijfers

1.1 Het ziekteverzuim; drie vragen

Onder de vele mogelijke classificaties waarmee ziekteverzuim in kaart gebracht kan worden, is de indeling naar macro-, meso- en microniveau één van de meer inzichtelijke. Hoewel dit jaarboekje niet uitdrukkelijk van deze indeling naar aggregatieniveau's gebruik zal maken, is deze wel in de verschillende hoofdstukken terug te vinden. Ten aanzien van het ziekteverzuim kunnen onder andere drie vragen gesteld worden die samenvallen met de bovengenoemde indeling:

- a. Hoe ontwikkelt zich het verzuim in Nederland?
- b. Hoe verhoudt zich het verzuim tussen bedrijven?
- c. Hoe verschilt het verzuim tussen werknemers?

Het antwoord op deze drie vragen kan zowel gelijklopend zijn als uiteenlopen per vraag. Zo kan het verzuim in Nederland dalen, maar kan het verzuim bij bedrijven gelijk blijven of stijgen, omdat bedrijven met een hoog verzuim ophouden te bestaan en/of nieuwe bedrijven met een laag verzuim worden opgestart. Ook kan bijvoorbeeld het verzuim bij bedrijven dalen, terwijl het verzuim van de werknemers in die bedrijven gelijk blijft doordat hoogverzuimende werknemers uit dienst gaan en/of laag verzuimende werknemers in dienst komen. Men moet dus opletten dat de antwoorden op bovenstaande vragen niet door elkaar gaan lopen, zodat een onjuist beeld van het ziekteverzuim zou ontstaan.

Landelijke cijfers geven alleen een antwoord op de eerste vraag en moeten dus ook op dat niveau geïnterpreteerd worden. De landelijke cijfers geven een optelsom van veranderingen die zich in het Nederlandse bedrijfsleven, de Nederlandse beroepsbevolking en in het verzuim van de werknemers hebben voorgedaan. In dit jaaroverzicht wordt alleen in het eerste hoofdstuk summier ingegaan op de landelijke verzuimcijfers. Voor een beter begrip van het ziekteverzuim is het minder interessant om uitgebreid op ontwikkelingen van het landelijk ziekteverzuimcijfer in te gaan, omdat het teveel een conglomeraat is van ontwikkelingen die zich op de andere niveaus hebben voorgedaan. In hoofdstuk twee wordt kort ingegaan op verschillen die op bedrijfsniveau zichtbaar zijn. De bedoeling daarvan is een beeld te geven van de steekproef van bedrijven waaruit het ZiekteVerzuimInformatieSysteem

(ZVIS) is opgebouwd. In hoofdstuk drie wordt vervolgens verslag gedaan van het ziekteverzuim bij werknemers. De belangrijkste doelstelling van dit jaarboekje is het in kaart brengen van het ziekteverzuim bij (categorieën van) werknemers. In hoofdstuk vier tenslotte wordt een overzicht gegeven van ongevallencijfers en het daaruit resulterende verzuim naar een aantal bedrijfsklassen.

1.2 Landelijke verzuimcijfers

Verschillende instanties publiceren cijfers over het ziekteverzuim in Nederland, o.a.: de bedrijfsverenigingen, het Gemeenschappelijk Administratie Kantoor (GAK), de Sociale Verzekeringsraad (Svr), het Nederlands Instituut voor Praeventieve Gezondheidszorg (NIPG/TNO), het Sociaal Fonds Bouwnijverheid en het Nederlands Instituut voor Arbeidsomstandigheden - NIA. Tussen genoemde bronnen van verzuimcijfers bestaan echter aanzienlijke verschillen in het soort verzuim dat wordt geregistreerd en de wijze waarop dit wordt geregistreerd. In samenhang met de verschillende doelstellingen wordt door elk der instanties een verschillende beschrijving van het ziekteverzuim gehanteerd. Zo registreren het NIA, het NIPG en het GAK (voor zover dit het Ziekteverzuim Registratie Systeem (ZRS) betreft) alle verzuimgevallen en alle kalenderdagen die met dit verzuim gemoeid zijn. De cijfers van de bedrijfsverenigingen, het GAK (jaarverslag) en de Svr daarentegen hebben betrekking op die verzuimgevallen waaraan en die werkdagen waarover een uitkering krachtens de Ziektewet werd toegekend. Verzuimgevallen die niet voor uitkering in aanmerking komen (bijvoorbeeld verzuim korter dan de wachtdagentermijn), worden niet in de cijfers meegenomen.

Naast een verschil in definitie bestaan tussen beide groepen ook verschillen in de berekeningswijze van verzuimcijfers. Het NIPG, het NIA en het GAK-ZRS relateren bijvoorbeeld de hoogte van het verzuim aan een min of meer exact gemeten personeelssterkte. In de jaarverslagen van de bedrijfsverenigingen, het GAK en de Svr wordt de hoogte gerelateerd aan het aantal mensjaren (op basis van loondagen). Door deze verschillen in berekeningswijze en definitie zijn de cijfers onderling niet goed vergelijkbaar. Zelfs wanneer de registratie op het verzuim van dezelfde werknemers in hetzelfde tijdvak zou slaan, dan nog zouden de cijfers ongelijk zijn.

De vraag naar een landelijke verzuimcijfer in een bepaald jaar is dus makkelijker te stellen dan te beantwoorden. In feite ontbreekt in Nederland een cijfer dat voor een algemeen

landelijk gemiddelde door kan gaan. Geen der genoemde instanties rapporteert verzuimcijfers die representatief zijn voor alle werknemers. Elk der bronnen heeft betrekking op slechts een deel van de Nederlandse werknemers en vrijwel elke bron beschrijft een ander deel.

Om in deze leemte (deels) te voorzien heeft het NIA in samenwerking met het NIPG/TNO in 1988 een landelijk peilstation van het ziekteverzuim opgezet. Op basis van een steekproef van arbeidsorganisaties met meer dan 50 werknemers (die representatief is op het punt van de bedrijfsactiviteit en het aantal werknemers) worden door het NIA verzuimcijfers berekend die als landelijke verzuimcijfers gelden. De basis van de steekproef wordt gevormd door de arbeidsorganisaties die deelnemen aan het ZVIS, aangevuld met een selectie van arbeidsorganisaties uit de volgende registratiesystemen:

- het Ziekteverzuimregistratiesysteem (ZRS) van het Gemeenschappelijk Administratiekantoor (GAK);
- de Verzuimstatistiek van het Nederlands Instituut voor Praeventieve Gezondheidszorg (NIPG/TNO);
- het VOB-'Groot-systeem' van het Sociaal Fonds Bouwnijverheid (SFB);
- het Ziekteverzuimregistratiesysteem van onderwijspersoneel (ZVO) van de Rijksuniversiteit Leiden.

De gecombineerde verzuimcijfers worden berekend over kwartalen en hele jaren en op kwartaalbasis gepubliceerd. In de regel zijn deze cijfers twee maanden na afloop van het betreffende kwartaal beschikbaar. Afbeelding 1 geeft de meest recente kwartaalrapportage. De cijfers laten zien dat de totale meldingsfrequentie in 1989 vrijwel gelijk was aan die in 1987 en 1988, terwijl het verzuimpercentage is gestegen.

Afbeelding 1 Landelijke cijfers ziekteverzuim

Het ziekteverzuim naar kwartaal, bedrijfssector en bedrijfsgrootte (1990)																																																																																					
Meldingsfrequentie																																																																																					
	<table border="1"> <thead> <tr> <th colspan="4">NIJVERHEID</th> </tr> <tr> <th>klein</th> <th>middel</th> <th>groot</th> <th>totaal</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>'87-totaal</td> <td>1.71</td> <td>1.81</td> <td>1.83</td> <td>1.80</td> </tr> <tr> <td>'88-totaal</td> <td>1.78</td> <td>1.73</td> <td>1.74</td> <td>1.74</td> </tr> <tr> <td>'89-totaal</td> <td>1.81</td> <td>1.78</td> <td>1.80</td> <td>1.79</td> </tr> <tr> <td>'90-totaal</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>'89-kwart. 1</td> <td>2.15</td> <td>2.06</td> <td>2.07</td> <td>2.08</td> </tr> <tr> <td>'89-kwart. 2</td> <td>1.62</td> <td>1.74</td> <td>1.64</td> <td>1.68</td> </tr> <tr> <td>'89-kwart. 3</td> <td>1.42</td> <td>1.38</td> <td>1.40</td> <td>1.40</td> </tr> <tr> <td>'89-kwart. 4</td> <td>2.02</td> <td>1.96</td> <td>2.05</td> <td>2.01</td> </tr> <tr> <td>'89-totaal</td> <td>1.81</td> <td>1.78</td> <td>1.80</td> <td>1.79</td> </tr> <tr> <td>'90-kwart. 1</td> <td>2.16</td> <td>2.06</td> <td>2.09</td> <td>2.09</td> </tr> <tr> <td>'90-kwart. 2</td> <td>1.69</td> <td>1.50</td> <td>1.56</td> <td>1.56</td> </tr> <tr> <td>'90-kwart. 3</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>'90-kwart. 4</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>'90-totaal</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> </tbody> </table>				NIJVERHEID				klein	middel	groot	totaal	'87-totaal	1.71	1.81	1.83	1.80	'88-totaal	1.78	1.73	1.74	1.74	'89-totaal	1.81	1.78	1.80	1.79	'90-totaal					'89-kwart. 1	2.15	2.06	2.07	2.08	'89-kwart. 2	1.62	1.74	1.64	1.68	'89-kwart. 3	1.42	1.38	1.40	1.40	'89-kwart. 4	2.02	1.96	2.05	2.01	'89-totaal	1.81	1.78	1.80	1.79	'90-kwart. 1	2.16	2.06	2.09	2.09	'90-kwart. 2	1.69	1.50	1.56	1.56	'90-kwart. 3					'90-kwart. 4					'90-totaal							
NIJVERHEID																																																																																					
klein	middel	groot	totaal																																																																																		
'87-totaal	1.71	1.81	1.83	1.80																																																																																	
'88-totaal	1.78	1.73	1.74	1.74																																																																																	
'89-totaal	1.81	1.78	1.80	1.79																																																																																	
'90-totaal																																																																																					
'89-kwart. 1	2.15	2.06	2.07	2.08																																																																																	
'89-kwart. 2	1.62	1.74	1.64	1.68																																																																																	
'89-kwart. 3	1.42	1.38	1.40	1.40																																																																																	
'89-kwart. 4	2.02	1.96	2.05	2.01																																																																																	
'89-totaal	1.81	1.78	1.80	1.79																																																																																	
'90-kwart. 1	2.16	2.06	2.09	2.09																																																																																	
'90-kwart. 2	1.69	1.50	1.56	1.56																																																																																	
'90-kwart. 3																																																																																					
'90-kwart. 4																																																																																					
'90-totaal																																																																																					
	<table border="1"> <thead> <tr> <th colspan="4">DIENSTVERLENING</th> </tr> <tr> <th>klein</th> <th>middel</th> <th>groot</th> <th>totaal</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>'87-totaal</td> <td>1.85</td> <td>1.92</td> <td>2.03</td> <td>1.97</td> </tr> <tr> <td>'88-totaal</td> <td>1.69</td> <td>1.94</td> <td>2.09</td> <td>1.98</td> </tr> <tr> <td>'89-totaal</td> <td>1.77</td> <td>1.90</td> <td>2.09</td> <td>1.97</td> </tr> <tr> <td>'90-totaal</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>'89-kwart. 1</td> <td>2.22</td> <td>2.19</td> <td>2.42</td> <td>2.31</td> </tr> <tr> <td>'89-kwart. 2</td> <td>1.69</td> <td>1.66</td> <td>1.92</td> <td>1.80</td> </tr> <tr> <td>'89-kwart. 3</td> <td>1.45</td> <td>1.48</td> <td>1.67</td> <td>1.58</td> </tr> <tr> <td>'89-kwart. 4</td> <td>2.13</td> <td>2.01</td> <td>2.35</td> <td>2.20</td> </tr> <tr> <td>'89-totaal</td> <td>1.77</td> <td>1.90</td> <td>2.09</td> <td>1.97</td> </tr> <tr> <td>'90-kwart. 1</td> <td>2.18</td> <td>2.13</td> <td>2.35</td> <td>2.25</td> </tr> <tr> <td>'90-kwart. 2</td> <td>1.43</td> <td>1.43</td> <td>1.56</td> <td>1.50</td> </tr> <tr> <td>'90-kwart. 3</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>'90-kwart. 4</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>'90-totaal</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> </tbody> </table>				DIENSTVERLENING				klein	middel	groot	totaal	'87-totaal	1.85	1.92	2.03	1.97	'88-totaal	1.69	1.94	2.09	1.98	'89-totaal	1.77	1.90	2.09	1.97	'90-totaal					'89-kwart. 1	2.22	2.19	2.42	2.31	'89-kwart. 2	1.69	1.66	1.92	1.80	'89-kwart. 3	1.45	1.48	1.67	1.58	'89-kwart. 4	2.13	2.01	2.35	2.20	'89-totaal	1.77	1.90	2.09	1.97	'90-kwart. 1	2.18	2.13	2.35	2.25	'90-kwart. 2	1.43	1.43	1.56	1.50	'90-kwart. 3					'90-kwart. 4					'90-totaal							
DIENSTVERLENING																																																																																					
klein	middel	groot	totaal																																																																																		
'87-totaal	1.85	1.92	2.03	1.97																																																																																	
'88-totaal	1.69	1.94	2.09	1.98																																																																																	
'89-totaal	1.77	1.90	2.09	1.97																																																																																	
'90-totaal																																																																																					
'89-kwart. 1	2.22	2.19	2.42	2.31																																																																																	
'89-kwart. 2	1.69	1.66	1.92	1.80																																																																																	
'89-kwart. 3	1.45	1.48	1.67	1.58																																																																																	
'89-kwart. 4	2.13	2.01	2.35	2.20																																																																																	
'89-totaal	1.77	1.90	2.09	1.97																																																																																	
'90-kwart. 1	2.18	2.13	2.35	2.25																																																																																	
'90-kwart. 2	1.43	1.43	1.56	1.50																																																																																	
'90-kwart. 3																																																																																					
'90-kwart. 4																																																																																					
'90-totaal																																																																																					
	<table border="1"> <thead> <tr> <th colspan="4">TOTAAL</th> </tr> <tr> <th>klein</th> <th>middel</th> <th>groot</th> <th>totaal</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>'87-totaal</td> <td>1.80</td> <td>1.88</td> <td>1.96</td> <td>1.91</td> </tr> <tr> <td>'88-totaal</td> <td>1.72</td> <td>1.86</td> <td>1.97</td> <td>1.89</td> </tr> <tr> <td>'89-totaal</td> <td>1.78</td> <td>1.85</td> <td>1.99</td> <td>1.91</td> </tr> <tr> <td>'90-totaal</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>'89-kwart. 1</td> <td>2.19</td> <td>2.14</td> <td>2.30</td> <td>2.23</td> </tr> <tr> <td>'89-kwart. 2</td> <td>1.66</td> <td>1.69</td> <td>1.83</td> <td>1.75</td> </tr> <tr> <td>'89-kwart. 3</td> <td>1.44</td> <td>1.44</td> <td>1.58</td> <td>1.51</td> </tr> <tr> <td>'89-kwart. 4</td> <td>2.09</td> <td>1.99</td> <td>2.25</td> <td>2.13</td> </tr> <tr> <td>'89-totaal</td> <td>1.78</td> <td>1.85</td> <td>1.99</td> <td>1.91</td> </tr> <tr> <td>'90-kwart. 1</td> <td>2.18</td> <td>2.10</td> <td>2.28</td> <td>2.20</td> </tr> <tr> <td>'90-kwart. 2</td> <td>1.54</td> <td>1.46</td> <td>1.56</td> <td>1.52</td> </tr> <tr> <td>'90-kwart. 3</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>'90-kwart. 4</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>'90-totaal</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> </tbody> </table>				TOTAAL				klein	middel	groot	totaal	'87-totaal	1.80	1.88	1.96	1.91	'88-totaal	1.72	1.86	1.97	1.89	'89-totaal	1.78	1.85	1.99	1.91	'90-totaal					'89-kwart. 1	2.19	2.14	2.30	2.23	'89-kwart. 2	1.66	1.69	1.83	1.75	'89-kwart. 3	1.44	1.44	1.58	1.51	'89-kwart. 4	2.09	1.99	2.25	2.13	'89-totaal	1.78	1.85	1.99	1.91	'90-kwart. 1	2.18	2.10	2.28	2.20	'90-kwart. 2	1.54	1.46	1.56	1.52	'90-kwart. 3					'90-kwart. 4					'90-totaal							
TOTAAL																																																																																					
klein	middel	groot	totaal																																																																																		
'87-totaal	1.80	1.88	1.96	1.91																																																																																	
'88-totaal	1.72	1.86	1.97	1.89																																																																																	
'89-totaal	1.78	1.85	1.99	1.91																																																																																	
'90-totaal																																																																																					
'89-kwart. 1	2.19	2.14	2.30	2.23																																																																																	
'89-kwart. 2	1.66	1.69	1.83	1.75																																																																																	
'89-kwart. 3	1.44	1.44	1.58	1.51																																																																																	
'89-kwart. 4	2.09	1.99	2.25	2.13																																																																																	
'89-totaal	1.78	1.85	1.99	1.91																																																																																	
'90-kwart. 1	2.18	2.10	2.28	2.20																																																																																	
'90-kwart. 2	1.54	1.46	1.56	1.52																																																																																	
'90-kwart. 3																																																																																					
'90-kwart. 4																																																																																					
'90-totaal																																																																																					
Verzuimpercentage																																																																																					
	<table border="1"> <thead> <tr> <th colspan="4">NIJVERHEID</th> </tr> <tr> <th>klein</th> <th>middel</th> <th>groot</th> <th>totaal</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>'87-totaal</td> <td>8.8</td> <td>8.7</td> <td>8.1</td> <td>8.4</td> </tr> <tr> <td>'88-totaal</td> <td>8.9</td> <td>9.1</td> <td>8.6</td> <td>8.8</td> </tr> <tr> <td>'89-totaal</td> <td>9.9</td> <td>9.4</td> <td>8.8</td> <td>9.2</td> </tr> <tr> <td>'90-totaal</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>'89-kwart. 1</td> <td>10.5</td> <td>10.1</td> <td>9.4</td> <td>9.9</td> </tr> <tr> <td>'89-kwart. 2</td> <td>9.7</td> <td>9.4</td> <td>8.6</td> <td>9.1</td> </tr> <tr> <td>'89-kwart. 3</td> <td>8.3</td> <td>8.2</td> <td>7.8</td> <td>8.0</td> </tr> <tr> <td>'89-kwart. 4</td> <td>10.9</td> <td>9.8</td> <td>9.5</td> <td>9.8</td> </tr> <tr> <td>'89-totaal</td> <td>9.9</td> <td>9.4</td> <td>8.8</td> <td>9.2</td> </tr> <tr> <td>'90-kwart. 1</td> <td>10.6</td> <td>10.1</td> <td>9.4</td> <td>9.9</td> </tr> <tr> <td>'90-kwart. 2</td> <td>9.8</td> <td>9.6</td> <td>8.8</td> <td>9.3</td> </tr> <tr> <td>'90-kwart. 3</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>'90-kwart. 4</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>'90-totaal</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> </tbody> </table>				NIJVERHEID				klein	middel	groot	totaal	'87-totaal	8.8	8.7	8.1	8.4	'88-totaal	8.9	9.1	8.6	8.8	'89-totaal	9.9	9.4	8.8	9.2	'90-totaal					'89-kwart. 1	10.5	10.1	9.4	9.9	'89-kwart. 2	9.7	9.4	8.6	9.1	'89-kwart. 3	8.3	8.2	7.8	8.0	'89-kwart. 4	10.9	9.8	9.5	9.8	'89-totaal	9.9	9.4	8.8	9.2	'90-kwart. 1	10.6	10.1	9.4	9.9	'90-kwart. 2	9.8	9.6	8.8	9.3	'90-kwart. 3					'90-kwart. 4					'90-totaal							
NIJVERHEID																																																																																					
klein	middel	groot	totaal																																																																																		
'87-totaal	8.8	8.7	8.1	8.4																																																																																	
'88-totaal	8.9	9.1	8.6	8.8																																																																																	
'89-totaal	9.9	9.4	8.8	9.2																																																																																	
'90-totaal																																																																																					
'89-kwart. 1	10.5	10.1	9.4	9.9																																																																																	
'89-kwart. 2	9.7	9.4	8.6	9.1																																																																																	
'89-kwart. 3	8.3	8.2	7.8	8.0																																																																																	
'89-kwart. 4	10.9	9.8	9.5	9.8																																																																																	
'89-totaal	9.9	9.4	8.8	9.2																																																																																	
'90-kwart. 1	10.6	10.1	9.4	9.9																																																																																	
'90-kwart. 2	9.8	9.6	8.8	9.3																																																																																	
'90-kwart. 3																																																																																					
'90-kwart. 4																																																																																					
'90-totaal																																																																																					
	<table border="1"> <thead> <tr> <th colspan="4">DIENSTVERLENING</th> </tr> <tr> <th>klein</th> <th>middel</th> <th>groot</th> <th>totaal</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>'87-totaal</td> <td>8.4</td> <td>8.3</td> <td>7.5</td> <td>7.9</td> </tr> <tr> <td>'88-totaal</td> <td>8.1</td> <td>8.5</td> <td>8.3</td> <td>8.3</td> </tr> <tr> <td>'89-totaal</td> <td>9.2</td> <td>8.4</td> <td>8.4</td> <td>8.5</td> </tr> <tr> <td>'90-totaal</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>'89-kwart. 1</td> <td>10.4</td> <td>9.2</td> <td>9.0</td> <td>9.2</td> </tr> <tr> <td>'89-kwart. 2</td> <td>9.1</td> <td>8.1</td> <td>8.1</td> <td>8.2</td> </tr> <tr> <td>'89-kwart. 3</td> <td>8.3</td> <td>7.8</td> <td>7.6</td> <td>7.8</td> </tr> <tr> <td>'89-kwart. 4</td> <td>9.9</td> <td>8.9</td> <td>9.1</td> <td>9.2</td> </tr> <tr> <td>'89-totaal</td> <td>9.2</td> <td>8.4</td> <td>8.4</td> <td>8.5</td> </tr> <tr> <td>'90-kwart. 1</td> <td>10.2</td> <td>9.1</td> <td>8.8</td> <td>9.1</td> </tr> <tr> <td>'90-kwart. 2</td> <td>9.7</td> <td>9.1</td> <td>8.9</td> <td>9.1</td> </tr> <tr> <td>'90-kwart. 3</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>'90-kwart. 4</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>'90-totaal</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> </tbody> </table>				DIENSTVERLENING				klein	middel	groot	totaal	'87-totaal	8.4	8.3	7.5	7.9	'88-totaal	8.1	8.5	8.3	8.3	'89-totaal	9.2	8.4	8.4	8.5	'90-totaal					'89-kwart. 1	10.4	9.2	9.0	9.2	'89-kwart. 2	9.1	8.1	8.1	8.2	'89-kwart. 3	8.3	7.8	7.6	7.8	'89-kwart. 4	9.9	8.9	9.1	9.2	'89-totaal	9.2	8.4	8.4	8.5	'90-kwart. 1	10.2	9.1	8.8	9.1	'90-kwart. 2	9.7	9.1	8.9	9.1	'90-kwart. 3					'90-kwart. 4					'90-totaal							
DIENSTVERLENING																																																																																					
klein	middel	groot	totaal																																																																																		
'87-totaal	8.4	8.3	7.5	7.9																																																																																	
'88-totaal	8.1	8.5	8.3	8.3																																																																																	
'89-totaal	9.2	8.4	8.4	8.5																																																																																	
'90-totaal																																																																																					
'89-kwart. 1	10.4	9.2	9.0	9.2																																																																																	
'89-kwart. 2	9.1	8.1	8.1	8.2																																																																																	
'89-kwart. 3	8.3	7.8	7.6	7.8																																																																																	
'89-kwart. 4	9.9	8.9	9.1	9.2																																																																																	
'89-totaal	9.2	8.4	8.4	8.5																																																																																	
'90-kwart. 1	10.2	9.1	8.8	9.1																																																																																	
'90-kwart. 2	9.7	9.1	8.9	9.1																																																																																	
'90-kwart. 3																																																																																					
'90-kwart. 4																																																																																					
'90-totaal																																																																																					
	<table border="1"> <thead> <tr> <th colspan="4">TOTAAL</th> </tr> <tr> <th>klein</th> <th>middel</th> <th>groot</th> <th>totaal</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>'87-totaal</td> <td>8.6</td> <td>8.5</td> <td>7.7</td> <td>8.1</td> </tr> <tr> <td>'88-totaal</td> <td>8.4</td> <td>8.7</td> <td>8.4</td> <td>8.5</td> </tr> <tr> <td>'89-totaal</td> <td>9.4</td> <td>8.7</td> <td>8.6</td> <td>8.8</td> </tr> <tr> <td>'90-totaal</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>'89-kwart. 1</td> <td>10.5</td> <td>9.6</td> <td>9.1</td> <td>9.5</td> </tr> <tr> <td>'89-kwart. 2</td> <td>9.4</td> <td>8.6</td> <td>8.3</td> <td>8.6</td> </tr> <tr> <td>'89-kwart. 3</td> <td>8.3</td> <td>8.0</td> <td>7.6</td> <td>7.9</td> </tr> <tr> <td>'89-kwart. 4</td> <td>10.3</td> <td>9.3</td> <td>9.2</td> <td>9.4</td> </tr> <tr> <td>'89-totaal</td> <td>9.4</td> <td>8.7</td> <td>8.6</td> <td>8.8</td> </tr> <tr> <td>'90-kwart. 1</td> <td>10.4</td> <td>9.5</td> <td>9.0</td> <td>9.4</td> </tr> <tr> <td>'90-kwart. 2</td> <td>9.8</td> <td>9.3</td> <td>8.8</td> <td>9.1</td> </tr> <tr> <td>'90-kwart. 3</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>'90-kwart. 4</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>'90-totaal</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> </tbody> </table>				TOTAAL				klein	middel	groot	totaal	'87-totaal	8.6	8.5	7.7	8.1	'88-totaal	8.4	8.7	8.4	8.5	'89-totaal	9.4	8.7	8.6	8.8	'90-totaal					'89-kwart. 1	10.5	9.6	9.1	9.5	'89-kwart. 2	9.4	8.6	8.3	8.6	'89-kwart. 3	8.3	8.0	7.6	7.9	'89-kwart. 4	10.3	9.3	9.2	9.4	'89-totaal	9.4	8.7	8.6	8.8	'90-kwart. 1	10.4	9.5	9.0	9.4	'90-kwart. 2	9.8	9.3	8.8	9.1	'90-kwart. 3					'90-kwart. 4					'90-totaal							
TOTAAL																																																																																					
klein	middel	groot	totaal																																																																																		
'87-totaal	8.6	8.5	7.7	8.1																																																																																	
'88-totaal	8.4	8.7	8.4	8.5																																																																																	
'89-totaal	9.4	8.7	8.6	8.8																																																																																	
'90-totaal																																																																																					
'89-kwart. 1	10.5	9.6	9.1	9.5																																																																																	
'89-kwart. 2	9.4	8.6	8.3	8.6																																																																																	
'89-kwart. 3	8.3	8.0	7.6	7.9																																																																																	
'89-kwart. 4	10.3	9.3	9.2	9.4																																																																																	
'89-totaal	9.4	8.7	8.6	8.8																																																																																	
'90-kwart. 1	10.4	9.5	9.0	9.4																																																																																	
'90-kwart. 2	9.8	9.3	8.8	9.1																																																																																	
'90-kwart. 3																																																																																					
'90-kwart. 4																																																																																					
'90-totaal																																																																																					
klein: 50-99 werknemers	verzuimpercentage:		meldingsfrequentie:																																																																																		
middel: 100-499 werknemers	het aantal verzuimde kalenderdagen		het gemiddeld aantal ziekmeldingen																																																																																		
groot: vanaf 500 werknemers	in een periode als percentage van		dingen per werknemer genormeerd																																																																																		
	het totaal aantal beschikbare kalen-		naar een periode van een jaar																																																																																		
	dermensdagen in die periode																																																																																				
NIA/ZVIS 1990-1																																																																																					

2. Ziekteverzuimcijfers, een toelichting

2.1 Inleiding

In hoofdstuk 1 kwamen de landelijke cijfers met betrekking tot het verzuim in Nederland aan de orde. Kenmerkend voor deze cijfers is dat ze slechts een zeer globale betekenis hebben: ze laten een gemiddeld verzuim zien, berekend over diverse categorieën werknemers bij uiteenlopende arbeidsorganisaties. Omdat bij specifieke arbeidsorganisaties en/of specifieke categorieën werknemers het verzuim naar aard en omvang sterk kan afwijken van het landelijke beeld, zijn landelijke verzuimcijfers voor een arbeidsorganisatie vaak niet zo geschikt als referentiecijfer.

De verzuimgegevens in dit jaarboekje kunnen als aanvulling op de landelijke cijfers worden beschouwd. In de eerste plaats bevatten ze gedetailleerd vergelijkingsmateriaal: voor diverse groepen werknemers wordt het verzuim naar aard en omvang gespecificeerd. Met behulp daarvan kan nauwkeuriger worden nagegaan waar en hoe het verzuim in de eigen organisatie zich onderscheidt van vergelijkbare groepen bedrijven en/of werknemers. Ten tweede bieden de gegevens aanknopingspunten voor het identificeren van risicogroepen. De tabellen laten zien welke kenmerken een gunstige en welke een ongunstige invloed hebben op het ziekteverzuim. Met andere woorden, ze zijn indicatief voor (de richting van) een eventueel verzuimbeleid. Ten derde wordt een vergelijking tussen het verzuim in 1988 en 1989 gegeven, waarbij de verschillen in verzuim tussen beide jaren voor diverse categorieën werknemers worden gespecificeerd en het effect van personeelsverloop op deze verzuimverschillen in kaart wordt gebracht. Samengevat: met behulp van de gegevens kan een genuanceerde evaluatie van het verzuim binnen een arbeidsorganisatie worden gemaakt.

2.2 De steekproef

De cijfers in dit jaarboekje hebben betrekking op werknemers van 142 arbeidsorganisaties (= juridische eenheden) die zowel in 1988 als in 1989 gedurende het gehele jaar deelnamen aan het ZVIS van het NIA. Tabel 2.1 bevat een overzicht van deze werknemers naar bedrijfstak. Blijkens deze tabel is ongeveer een derde van de werknemers waarover in dit jaarboekje wordt gerapporteerd afkomstig uit verschillende takken van de nijverheid. De overige werknemers zijn werkzaam in de dienstverlening en wel in het bijzonder bij de medische en maatschappelijke dienstverlening.

Tabel 2.1 Verzuim in 1988/1989 naar bedrijfstak

Bedrijfstak	jaar	aantal pers.	perc.	freq.	duur
Nijverheid (totaal)	1988	12209	8.7	1.80	18.0
	1989	12039	9.1	1.81	17.7
Delfstoffenwinning	1988	268	6.1	1.44	15.1
	1989	263	4.8	1.43	12.7
Voedings- en genot- middelenindustrie	1988	4936	8.9	1.61	20.2
	1989	4752	9.3	1.64	20.4
Hout- en papier- industrie	1988	508	7.4	1.56	16.4
	1989	545	7.0	1.32	18.1
Chemische industrie	1988	784	6.3	1.68	14.7
	1989	753	7.0	1.64	15.3
Metaalproducten- industrie	1988	1503	8.7	2.10	15.0
	1989	1504	8.9	2.12	14.3
Machine- en transport- middelenindustrie	1988	964	7.8	1.91	14.8
	1989	1030	7.8	2.01	14.3
Elektrotechnische industrie	1988	2574	10.7	2.19	17.7
	1989	2475	11.6	2.18	17.9
Overige industrie	1988	672	6.3	1.29	20.4
	1989	717	6.2	1.43	14.6
Dienstverlening (totaal)	1988	22295	9.5	2.10	16.6
	1989	23126	10.1	2.06	16.9
Nutsbedrijven	1988	3029	7.4	1.89	13.5
	1989	3444	8.0	2.02	14.0
Handel, transport, banken, verzekering	1988	1153	10.4	1.65	23.7
	1989	1116	10.8	1.72	20.3
Overheid, defensie en soc. verzekering	1988	2377	9.4	2.35	13.7
	1989	2363	10.4	2.28	15.0
Gezondheidsdiensten	1988	6548	8.3	2.41	12.2
	1989	6794	8.6	2.31	13.1
Maatschappelijke dienstverlening	1988	7577	11.4	1.93	21.2
	1989	7765	12.3	1.94	21.4
Overige dienst- verlening	1988	1611	8.3	1.69	18.1
	1989	1644	8.7	1.64	17.8
Totaal	1988	34504	9.2	1.98	16.8
	1989	35165	9.8	1.98	17.0

De samenstelling van de steekproef vormt echter geen representatieve afspiegeling van de populatie van Nederlandse werknemers. Bepaalde bedrijfstakken zijn in vergelijking met de populatie sterk oververtegenwoordigd, andere komen in mindere mate of geheel niet in de steekproef voor. Bovendien is per bedrijfstak slechts een beperkt aantal arbeidsorganisaties in de steekproef te vinden. Met andere woorden de cijfers kunnen niet beschouwd worden als absolute landelijke cijfers. Wel geven zij informatie over achtergronden die in relatie tot het landelijke verzuim van belang zijn. Gerapporteerd wordt namelijk over het verzuim en de verzuimontwikkeling van groepen werknemers die van elkaar verschillen op een groot aantal voor het verzuim relevante kenmerken.

De beschrijving zal daarom, gezien de diversiteit en het aantal betrokken werknemers, een algemene tendens weerspiegelen, waarbij van de hier gerapporteerde gegevens kan worden gezegd dat ze:

- a. niet noodzakelijk exact gelijk zijn aan de landelijke verzuimcijfers, maar wel
- b. gedetailleerde informatie verschaffen over relaties die ook elders met betrekking tot het verzuim geconstateerd werden, en - niet in de laatste plaats -
- c. informatie verschaffen met betrekking tot verzuimrelevante factoren waarover nauwelijks andere gegevens voorhanden zijn.

2.3 Het ziekteverzuim bij bedrijven

In tabel 2.1 werd een vergelijking gemaakt tussen de jaren 1988 en 1989. Om te voorkomen dat de vergelijking vertroebeld zou worden door bedrijven die slechts een gedeelte van deze periode aan de registratie deelnamen, hebben we alleen bedrijven opgenomen die zowel in 1988 als in 1989 het gehele jaar aan de ZVIS-registratie hebben deelgenomen. De tabel laat zien, dat over het geheel genomen het verzuim in 1989 gemiddeld 0.6% hoger ligt dan in 1988. Deze stijging geldt zowel voor de nijverheid als voor de dienstverlening. Ook bij de verzuimpercentages van het landelijk peilstation (zie hoofdstuk 1) werd een stijging van het verzuimpercentage geconstateerd. De grootte van de stijging en de hoogte van het verzuimpercentage van het ZVIS komen echter niet overeen met de percentages van het landelijk peilstation, wat zijn oorzaak vindt in de verschillende steekproeven van bedrijven. Omdat per bedrijfstak slechts een beperkt aantal bedrijven in de ZVIS-steekproef vertegenwoordigd is, kan de landelijke ontwikkeling van het verzuim per bedrijfstak een andere zijn dan die in tabel 2.1 gegeven wordt.

Wat deze tabel ook laat zien is dat tussen bedrijfstakken (en dus ook tussen bedrijven) verschillen bestaan in aard en omvang van het verzuim. Daarbij valt in ieder geval op dat het ziekteverzuimpercentage bij de nijverheid gemiddeld lager ligt dan in de dienstverlenende sector. Bij drie bedrijfstakken is er sprake van een duidelijke stijging van het verzuimpercentage (Elektrotechnische industrie, Overheid, Defensie en Sociale verzekering en Maatschappelijke dienstverlening). Het zijn onder andere deze bedrijfstakken die bijdragen aan het hogere verzuimpercentage in 1989. Er zijn geen bedrijfstakken waarbij een duidelijke daling van het verzuimpercentage te zien is.

3 Het ziekteverzuim in 1988 en 1989

In het vorige hoofdstuk werd geconcludeerd dat gemiddeld gesproken het verzuim bij de onderzochte arbeidsorganisaties toegenomen is, maar dat dit niet geldt op het niveau van bedrijfstakken en afzonderlijke bedrijven. We zagen dat het verzuim van een aantal bedrijfstakken ten opzichte van 1988 is veranderd. En zelfs voor bedrijfstakken waar het verzuim gelijk gebleven is, kan niet geconcludeerd worden dat alle factoren die voor het verzuim relevant zijn, gelijk gebleven zijn. Een gelijkblijvend verzuim betekent meestal niet veel meer dan dat de positieve en negatieve ontwikkelingen elkaar in evenwicht hebben gehouden.

In dit hoofdstuk wordt nader ingegaan op een aantal kenmerken die het ziekteverzuim bij categorieën van werknemers beschrijven. Begonnen wordt met een beschrijving van de invloed van het personeelsverloop op het verzuim (par. 3.1), om vervolgens de bijdrage van uitdienst-treding nader toe te lichten (par. 3.2). In de daarop volgende paragrafen worden persoons- (par. 3.3) en functiekenmerken (par. 3.4) van werknemers beschreven. In paragraaf 3.4 wordt tevens de relatie van de functiekenmerken met gezondheid vergeleken ten opzichte van de relatie met het ziekteverzuim. Tenslotte wordt in de laatste paragraaf van dit hoofdstuk de invloed van enkele kenmerken van de arbeidssituatie (par. 3.5) uitgewerkt.

3.1 De ontwikkeling van het verzuim bij werknemers

Een factor die van bijzondere invloed is op de ontwikkeling van het verzuim, is het personeelsverloop. Tabel 3.1 laat zien dat er tussen de jaren 1988 en 1989 weinig verschillen bestaan in aantallen werknemers die in dienst zijn bij de onderzochte bedrijven. Het grootste deel van het personeel is van 1 januari t/m 31 december in dienst. Niettemin is er zowel in 1988 als 1989 sprake van aanzienlijke personeelsverschuivingen, die tevens uitdrukkelijk gerelateerd zijn aan het ziekteverzuim.

Werknemers die een heel jaar in dienst zijn, worden de "blijvers" in dat jaar genoemd. Iemand die in 1987 in dienst komt en in 1989 uit dienst gaat, is in 1988 een blijver, maar in 1987 en 1989 niet. Blijvers maken in elk der jaren 87% en 89% van het totale personeelsbestand uit; m.a.w. ieder jaar wordt 11% en 13% van het personeel vervangen. Per saldo heeft deze doorstroming een gunstig effect op de hoogte van het verzuim. Blijkens tabel 3.1 hebben indienst-treders een lager verzuim dan blijvers. Met andere woorden, het in dienst -

nemen van nieuwe werknemers resulteert in een lager verzuim, d.w.z een lagere gemiddelde waarde van het verzuimpercentage over het hele bedrijf of de bedrijfstak.

Tabel 3.1 Verzuim en personeelsverloop in 1988/1989

	jaar	aantal pers.	perc.	freq.	duur
Personeel per 1/1	1988	34692	10.0	1.99	18.1
	1989	34664	10.7	2.01	18.2
Blijvers	1988	30875	9.0	1.99	14.7
	1989	31131	9.7	2.00	15.1
In dienst getreden	1988	4556	4.6	1.90	7.5
	1989	5102	5.3	2.02	7.7
Uit dienst getreden	1988	4486	25.8	2.17	57.0
	1989	4248	27.3	2.31	55.1
In- en uit dienst getreden	1988	669	7.9	2.73	9.8
	1989	715	9.1	3.03	9.9
Personeel per 31/12	1988	34762	8.7	1.98	14.3
	1989	35518	9.4	2.00	14.7

Uitdienst-treders hebben, voorafgaand aan hun vertrek, juist een hoger verzuim dan de blijvers. Het vertrek van werknemers heeft dus eveneens een gunstig effect op het verzuim in een bedrijf en/of een bedrijfstak. Kortom, als er personeel uit dienst gaat en tegelijkertijd nieuw personeel wordt aangenomen, levert dit doorgaans een lager verzuim op. Een goede indicatie van het effect van personeelsmutaties is het verschil in verzuimpercentage tussen het personeel in dienst op 1 januari en het personeel in dienst op 31 december van enig jaar. In beide jaren bedroeg het verschil 1.3%. De hier gepresenteerde cijfers van de "blijvers" geven overigens geen informatie over de ontwikkeling van het verzuim van werknemers die "echt lang" (een aantal jaren) in dienst blijven. Een periode van twee jaar is daarvoor te kort.

Samenvattend kunnen we vaststellen dat de ontwikkeling van het ziekteverzuim in een bedrijf in belangrijke mate bepaald kan worden door veranderingen in het personeelsbestand. Zowel uitbreiding als inkringing van het personeelsbestand alsmede een snellere of tragere doorstroming van personeel kunnen het verzuimpercentage sterk beïnvloeden.

3.2 Uitdienst treding

Dat er verschillen tussen het verzuim van in- en uitdienst-treders bestaan, wekt weinig verwondering. Immers, onder de uitdienst-treders zullen pensioengerechtigden en WAO-toetreders voorkomen, die gekenmerkt worden door een hoger of hoog verzuimrisico, terwijl jongeren met een laag verzuimrisico ruim vertegenwoordigd zullen zijn onder de indienst-treders.

Tabel 3.2 Verzuim in 1988/1989 naar reden van uitdienst-treden

	jaar	aantal pers.	perc.	freq.	duur
Naar WAO	1988	527	93.8	.30	315.1
	1989	497	92.9	.22	322.6
Ontslag genomen	1988	2480	15.5	2.69	22.6
	1989	2499	17.1	2.83	23.6
Ontslag gekregen	1988	729	15.6	2.31	27.7
	1989	576	20.1	3.16	26.8
Pensioen of VUT	1988	367	11.2	1.03	49.1
	1989	273	9.0	1.11	39.4
Overleden	1988	40	36.0	3.06	44.3
	1989	37	37.1	2.56	65.7
Andere reden	1988	276	16.7	2.58	27.6
	1989	299	22.9	1.96	50.5
Totaal	1988	4419	25.9	2.17	57.1
	1989	4181	27.6	2.32	55.5

In feite correspondeert een verschil in verzuim tussen indienst- en uitdienst-treders met een "normale" verandering van het werknemersbestand. De grootte van de verzuimverschillen in tabel 3.1 wijst er echter op dat het personeelsverloop niet uitsluitend "normaal" is geweest. In tabel 3.2 is te zien dat het verzuimpercentage van de groep uitdienst-treders als geheel sterk bepaald wordt door het verzuim van werknemers die om gezondheidsredenen het dienstverband moeten beëindigen (WAO). En omdat er doorgaans meer werknemers zijn die in de WAO gaan dan werknemers die de pensioen- of VUT-gerechtigde leeftijd bereiken,

weerspiegelt het positieve effect van verloop op het verzuimniveau in niet geringe mate een selectie van werknemers op basis van gezondheid.

3.3 De verdeling van ziekteverzuim naar enkele persoonskenmerken

In deze paragraaf wordt ingegaan op de verdeling van het ziekteverzuim naar een drietal persoonsgegevens van de werknemers: leeftijd, geslacht en burgerlijke staat. Begonnen wordt met de relatie tussen de leeftijd en het ziekteverzuim. Het is een bekend gegeven dat met het stijgen der leeftijd de gezondheidsklachten toenemen (CBS, 1988). Men kan dus ook verwachten dat het verzuimpercentage toeneemt naarmate de werknemers ouder worden.

Tabel 3.3 Verzuim in 1988/1989 naar leeftijd

Leeftijd	jaar	pers.	perc.	freq.	duur
t/m 25 jaar	1988	6233	7.7	2.51	10.9
	1989	6028	8.4	2.53	11.6
26-35 jaar	1988	10433	9.8	2.28	15.2
	1989	10544	10.3	2.29	15.3
36-45 jaar	1988	9832	9.5	1.81	18.9
	1989	10113	10.0	1.85	18.3
46-55 jaar	1988	6240	11.2	1.51	26.1
	1989	6344	12.0	1.56	26.2
56-65 jaar	1988	1987	11.1	1.18	37.2
	1989	1939	11.7	1.22	34.1
Onbekend	1988	77	-	-	-
	1989	72	-	-	-
Totaal	1988	34802	9.7	1.99	17.5
	1989	35040	10.3	2.01	17.5

Tabel 3.3 laat zien dat het verzuimpercentage inderdaad toeneemt met het stijgen van de leeftijd. Deze toename komt geheel voor rekening van de toename van duur van het verzuim; bij oudere werknemers duurt een verzuimperiode gemiddeld ruim drie keer zo lang. Met het toenemen van de leeftijd daalt echter het aantal keren dat men verzuimt. In beide jaren verzuimt de jongste categorie iets meer dan twee keer zoveel dan de oudste categorie. Ouderen verzuimen dus over het algemeen, langer maar minder vaak. Bij de 56-65 jarigen is

een daling van het verzuimpercentage te zien. Waarschijnlijk is hier sprake van een selectie-effect, omdat oudere werknemers met veel gezondheidsklachten eerder het dienstverband zullen verlaten via WAO- en FUT-regelingen.

De relatie tussen verzuim en leeftijd wordt vaak in verband gebracht met de "slijtage" die met het ouder worden gepaard gaat. Hoewel deze factor ongetwijfeld een rol speelt, gaat de toename van de leeftijd ook gepaard met veranderingen op andere gebieden, die op hun beurt weer van invloed op het verzuim zijn. Leeftijd kan daarom beschouwd worden als een variabele die tal van andere, voor het verzuim relevante, zaken in zich verenigt. Het zou in het kader van dit jaarboekje te ver voeren om alle relaties verder uit te diepen. Het is echter interessant om enkele ervan, die in eerdere jaarboekjes aan de orde kwamen, kort te memoreren.

Het blijkt dat het verschil in het verzuim tussen leeftijdsgroepen voor een deel terug te voeren is op een verschil in het aantal dienstjaren (zie bijlage 5). Niet alleen is het verzuim tussen werknemers met een verschillende leeftijd en met eenzelfde aantal dienstjaren minder groot, maar bovendien blijkt binnen leeftijdsgroepen een kenmerkend verzuimpatroon voor te komen dat samenhangt met het aantal dienstjaren. Aanvankelijk stijgt het verzuim met het toenemen van het aantal dienstjaren om daarna weer iets af te nemen (de 56-65 jarigen vormen hierop een uitzondering).

Relaties als de bovenstaande zijn ook voor andere variabelen te observeren als deze gekruist worden met leeftijd. Eerdere jaarboekjes noemen onder andere de personeelscategorie (onder jongeren komen meer handarbeiders voor) en het geslacht (onder jongeren komen meer vrouwen voor). Op al deze variabelen zijn met het stijgen van de leeftijd veranderingen zichtbaar, hetgeen talloze interacties tot gevolg heeft. De betekenis van het kenmerk "leeftijd" berust dan ook niet op een eenvoudige interpreteerbaarheid van onder andere gezondheids- en/of slijtageverschillen, maar waarschijnlijk veel meer op een door de jaren heen zeer consistente relatie met het ziekteverzuim. Dat maakt deze variabele bij uitstek geschikt voor het onder controle houden van een aantal effecten bij verdere analyse van het ziekteverzuim.

Ook tussen de geslachten zijn er verschillen in ziekteverzuim te observeren. Uit de bespreking zal echter blijken dat ook bij deze verschillen veel is af te dingen.

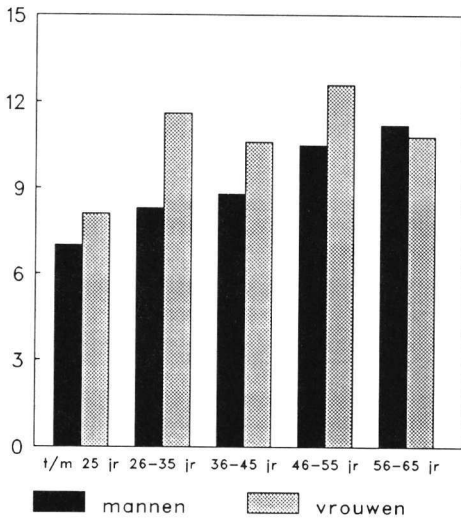
Tabel 3.4 Verzuim in 1988/1989 naar geslacht

Geslacht	jaar	pers.	perc.	freq.	duur
Man	1988	19367	9.0	1.80	18.0
	1989	19092	9.6	1.85	17.9
Vrouw	1988	15436	10.5	2.22	16.9
	1989	15948	11.1	2.21	17.1
Totaal	1988	34802	9.7	1.99	17.5
	1989	35040	10.3	2.01	17.5

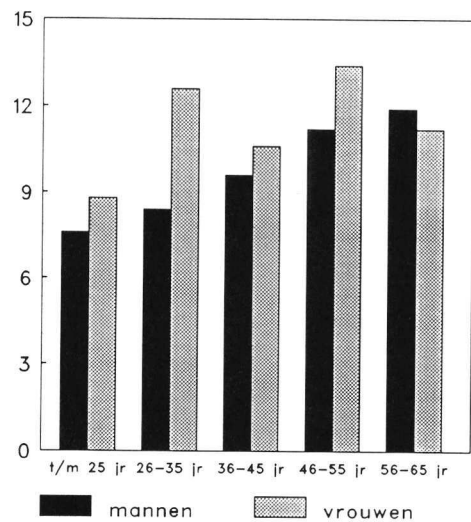
Uit tabel 3.4 blijkt dat mannen minder vaak verzuimen dan vrouwen, dat de verzuimduur bij de mannen iets lager ligt dan bij de vrouwen en dat het verzuimpercentage van de mannen eveneens iets gunstiger is dan voor de vrouwen. Uit analyses van voorgaande jaren bleek echter dat het hogere verzuimpercentage van de vrouwen voor een belangrijk deel toe te schrijven is aan het feit dat vrouwen vaker dan mannen langdurig verzuimen (langer dan 43 dagen). Brouwer en Vrijhof (1989) berekenden dat het zwangerschapsverlof voor een belangrijk deel het langdurig verzuim van de vrouwen verklaart. Daarnaast verklaren factoren als leeftijd (gemiddeld zijn werkende vrouwen jonger dan werkende mannen), privé-omstandigheden (vrouwen hebben vaker naast hun werk de zorg voor gezin en huishouden), het soort werk (vrouwen doen vaker werk waarvoor minder scholing vereist is of zijn te vinden in typische vrouwenberoepen) en arbeidsduur (vrouwen werken verhoudingsgewijs vaker in deeltijdbanen) voor een belangrijk deel het verschil in ziekteverzuim. Per saldo is er daarom nauwelijks verschil in het verzuim van mannen en vrouwen. Ter illustratie is in de figuren 1 en 2 het verzuim uitgesplitst naar leeftijd en geslacht. Voor exacte aantallen en percentages wordt verwezen naar bijlage 6.

Uit de beide figuren blijkt dat bij de mannen het verzuimpercentage met het stijgen der jaren gelijkmatig toeneemt. Bij vrouwen blijkt dat in de leeftijdsgroep 56-65 jaar vrouwen minder verzuimen dan mannen en dat de grootste verzuimverschillen tussen mannen en vrouwen voorkomen in de leeftijdsgroep 26-35 jaar. M.a.w. in de jaren waarin veel vrouwen te maken hebben met zwangerschap en bevalling.

Figuur 2 Verzuimpercentage in 1988 naar leeftijd en geslacht

Figuur 3 Verzuimpercentage in 1989 naar leeftijd en geslacht

Burgerlijke staat wordt in het ZVIS onderverdeeld in drie categorieën, ongehuwd, gehuwd en gehuwd geweest. Onder de laatste categorie bevinden zich zowel de gescheidenen als de verweeduwen.

Tabel 3.5 Verzuim in 1988/1989 naar burgerlijke staat

Burgerlijke staat	jaar	pers.	perc.	freq.	duur
Ongehuwd	1988	11635	8.0	2.26	12.4
	1989	12028	8.6	2.29	13.0
Gehuwd	1988	20925	10.2	1.80	20.4
	1989	20738	10.9	1.82	20.4
Gehuwd geweest	1988	1405	13.4	2.37	21.5
	1989	1423	13.7	2.43	18.8
Onbekend	1988	837	-	-	-
	1989	851	-	-	-
Totaal	1988	34802	9.7	1.99	17.5
	1989	35040	10.3	2.01	17.5

Ongehuwden hebben het laagste verzuimpercentage, hetgeen samenhangt met een lage gemiddelde verzuimduur. Gehuwden daarentegen verzuimen minder vaak, maar wel langer dan gehuwden, waardoor hun verzuimpercentage hoger ligt dan dat van de ongehuwden. Degenen die gehuwd zijn geweest verzuimen zowel frequenter als gemiddeld langer, waardoor hun verzuimpercentage het hoogst is van de drie groepen.

Uit voorgaande jaarboekjes blijkt dat in de groep ongehuwde veel jongeren te vinden zijn die weliswaar vaker, maar ook gemiddeld korter verzuimen. Daarnaast zijn andere verklaringen mogelijk, zoals: de groep ongehuwden bestaat vaker uit vrouwen, ongehuwden hebben over het algemeen een korter dienstverband, enz. Een verklaring voor het relatief hoge verzuimpercentage van de ex-gehuwden kan mogelijk gevonden worden in de persoonlijke omstandigheden van deze groep. De relatie tussen verzuim en persoonlijke omstandigheden is echter niet verder via het ZVIS uit te werken omdat het ZVIS slechts het verzuim registreert.

3.4 De verdeling van ziekteverzuim naar functie-kenmerken

In deze paragraaf wordt ingegaan op de verdeling van het ziekteverzuim naar een viertal functie-kenmerken: opleiding algemeen onderwijs, opleiding vakonderwijs, leidinggevend niveau en personeelscategorie. Deze kenmerken worden ook wel sociaal-economische variabelen genoemd. Kenmerkend voor deze variabelen, die gedeeltelijk de sociale gelaagdheid van de maatschappij in kaart kunnen brengen, is de ongelijke verdeling naar gezondheid, die momenteel sterk in de belangstelling is komen te staan (WVC/WRR, 1987). Het blijkt namelijk dat de lagere sociale klassen op vele gezondheidsgebieden er gemiddeld slechter aan toe zijn dan de hogere klassen. Deze tendens geldt zowel voor "harde" statistische gegevens als sterfte, als voor gezondheidsmaten die de mening van de respondenten zelf over hun gezondheid uitdrukken zoals gerapporteerde gezondheidsklachten, of voor de gevolgen van gezondheidsproblemen zoals huisartsbezoek (Klein Hesselink e.a., 1990). Eenzelfde scheve verdeling naar sociaal-economische kenmerken is terug te vinden bij ziekteverzuim en arbeidsongeschiktheid (Allegro, 1987). Hoewel de relatie tussen ziekteverzuim en sociaal-economische kenmerken deels een afspiegeling kan zijn van deze "ongelijke verdeling van de gezondheid", zal het zeker ook een functie zijn van andere factoren als de "ongelijke" arbeidsomstandigheden die bij de verschillende beroepen en functies kunnen behoren. Het is daarom interessant om beide vormen van ongelijkheid met elkaar te vergelijken. Om te beginnen wordt ingegaan op de variabele opleiding, die kan worden onderverdeeld in opleiding algemeen onderwijs en opleiding vakonderwijs.

Tabel 3.6 Verzuim in 1988/1989 naar opleiding algemeen onderwijs

Algemeen Onderwijs	jaar	pers.	perc.	freq.	duur
geen onderwijs	1988	133	19.6	2.27	29.7
	1989	124	22.4	2.03	39.4
lager onderwijs	1988	9273	11.4	1.94	21.4
	1989	9027	11.9	1.95	21.1
LAVO	1988	3654	9.6	2.08	15.8
	1989	3696	10.5	1.99	17.6
MAVO	1988	5154	7.3	2.07	12.8
	1989	5153	7.5	2.10	12.3
HAVO	1988	1823	5.7	2.11	9.7
	1989	1971	6.2	2.04	10.6
VWO	1988	1830	4.6	1.69	9.5
	1989	1826	4.9	1.71	9.8
Onbekend	1988	12935	-	-	-
	1989	13243	-	-	-
Totaal	1988	34802	9.7	1.99	17.5
	1989	35040	10.3	2.01	17.5

Naarmate meer algemeen onderwijs is genoten, neemt het verzuimpercentage af. Hoger opgeleiden verzuimen dus minder vaak dan de lager opgeleiden. Deze "klassieke" sociaal-economische gradiënt, waarbij de verzuimpercentages (en ook de verzuimduren) gelijkmatig (ongeveer lineair) dalen naarmate de sociale klasse hoger wordt, is niet alleen te zien in tabel 3.6, maar ook bij de opleidingen in het vakonderwijs (tabel 3.7). In tabel 3.6 zijn de verschillen echter minder extreem dan in tabel 3.7, wat veroorzaakt wordt door de kleine groep ongeschoolden die in tabel 3.6 een relatief hoog gemiddeld ziekteverzuim hebben. Zonder deze ongeschoolden liggen de verhoudingen in beide tabellen ongeveer gelijk. Uit voorgaande jaarboekjes blijkt dat de verschillen bij het onderwijsniveau met name veroorzaakt worden door het middellang en langdurig ziekteverzuim.

Tabel 3.7 Verzuim in 1988/1989 naar opleiding vakonderwijs

Vakonderwijs	jaar	pers.	perc.	freq.	duur
Geen	1988	7549	11.3	1.94	21.1
	1989	7270	11.9	1.91	21.1
LBO	1988	6043	9.9	2.11	16.7
	1989	6062	10.6	2.13	16.9
MBO	1988	5508	7.7	2.09	13.0
	1989	5561	8.1	2.09	13.6
HBO	1988	2257	5.6	1.83	10.8
	1989	2397	5.8	1.81	11.2
WO	1988	841	3.3	1.42	9.3
	1989	849	3.4	1.45	7.7
Onbekend	1988	12604	-	-	-
	1989	12901	-	-	-
Totaal	1988	34802	9.7	1.99	17.5
	1989	35040	10.3	2.01	17.5

Ondanks dat onderwijs een relatief grote invloed op het ziekteverzuim te zien geeft, ligt het voor de hand dat het volgen van onderwijs op zich niet een remedie zal zijn tegen een hoog ziekteverzuim. Veeleer zijn het aan onderwijs gerelateerde factoren, waaronder de functie of het beroep waartoe de opleiding toegang verschaft, die op het ziekteverzuim van invloed zijn. Daarnaast kunnen culturele en sociale verworvenheden, die samenhangen met het volgen van onderwijs, verantwoordelijk zijn voor de samenhang van onderwijs enerzijds en gezondheid en ziekteverzuim anderzijds. Ook is de relatie tussen onderwijs en ziekteverzuim zeker niet gelijk voor alle groepen werknemers. Uit voorgaande jaarboekjes blijkt bijvoorbeeld dat bij vrouwen een hogere opleiding in mindere mate tot verzuim aanleiding geeft dan bij mannen.

Een ander functie-kenmerk dat zowel met arbeidsomstandigheden als met de sociale gelaagdheid van de maatschappij samenhangt, is de personeelscategorie. In principe is de personeelscategorie (beroep) in te delen naar een fijnmazig systeem van beroepen en functies (CBS, 1985). In dit overzicht wordt echter uitgegaan van de zeer grove indeling naar handarbeiders en beambten.

Tabel 3.8 Verzuim in 1988/1989 naar personeelscategorie

Personeelscategorie	jaar	pers.	perc.	freq.	duur
Beambte	1988	10060	6.6	1.79	13.1
	1989	9923	6.8	1.79	12.9
Handarbeider	1988	18182	12.0	2.07	20.7
	1989	18304	12.8	2.10	20.8
Onbekend	1988	6560	-	-	-
	1989	6777	-	-	-
Totaal	1988	34802	9.7	1.99	17.5
	1989	35040	10.3	2.01	17.5

Tabel 3.8 laat zien dat handarbeiders vaker en gemiddeld langer verzuimen dan beampten. De verschillen in verzuimpercentage komen overigens vooral voor rekening van het langdurig verzuim: handarbeiders kennen een aanzienlijk frequenter verzuim in de middel- en langdurige verzuimcategorieën (zie voorgaande jaarboekjes). De lagere frequentie van het kortdurend verzuim bij handarbeiders kan voor een deel verklaard worden uit hun hogere verzuimniveau; iemand die langdurig wegens ziekte afwezig is, kan niet tegelijkertijd kort afwezig zijn.

Tussen de groep handarbeiders en de groep beampten bestaan nogal wat verschillen die een zuivere vergelijking van hun verzuim bemoeilijken. In de eerste plaats zijn er diverse voor het verzuim relevante factoren die rechtstreeks aan het werk gebonden zijn, zoals de fysieke vereisten van het beroep en de arbeidsomstandigheden die met dit beroep samenhangen. Zulke factoren zijn voor beampten en handarbeiders niet gelijk. Er werken bijvoorbeeld maar weinig beampten in ploegendienst. Daarnaast zijn er nog demografische verschillen tussen beide groepen, zoals de leeftijdsopbouw en de verhouding mannen/vrouwen. Tenslotte zijn er ook nog verschillen die op een meer indirecte wijze met de personeelscategorie verband houden. Als voorbeeld noemen we hier het opleidingsniveau: een functie als beampte vraagt meestal meer vooropleiding dan een functie als handarbeider. Iemand die alleen lager onderwijs heeft genoten maakt daarom meer kans om als handarbeider dan als

beambte aan de slag te komen. (Voor een uitvoeriger behandeling van het thema "verzuimverschillen tussen beambten en handarbeiders": zie Vrijhof 1987, pag. 44-54.)

Tabel 3.9 Verzuim in 1988/1989 naar leidinggevend niveau

Leidinggevend Niveau	jaar	pers.	perc.	freq.	duur
Geen	1988	25517	10.2	2.06	17.8
	1989	25586	10.8	2.08	17.9
Lager kader	1988	1430	7.9	1.69	16.9
	1989	1395	8.5	1.74	16.2
Middenkader	1988	1947	5.1	1.42	12.6
	1989	1935	5.2	1.42	11.9
Bedrijfsleiding	1988	820	3.8	1.11	13.6
	1989	792	3.8	1.15	11.9
Onbekend	1988	5088	-	-	-
	1989	5332	-	-	-
Totaal	1988	34802	9.7	1.99	17.5
	1989	35040	10.3	2.01	17.5

Uit tabel 3.9 blijkt dat het ziekteverzuim van werknemers ook samenhangt met het leidinggevend niveau. Naarmate iemand aan meer werknemers direct of indirect leiding geeft, neemt de meldingsfrequentie, het verzuimpercentage en de gemiddelde duur van zijn of haar verzuim doorgaans af. Mogelijk hangt dit voor een deel samen met de positie die de werknemer inneemt in het bedrijf. Naarmate deze positie hoger is zal men meer (eigen) verantwoordelijkheid dragen en zal hij of zij minder eenvoudig vervangbaar zijn.

De samenhang tussen verzuim en leidinggevend niveau kan echter niet simpelweg door de positie van werknemers worden verklaard. Niet elke werknemer wordt geschikt bevonden om als leidinggevende op te treden. Aan een dergelijke benoeming gaat een of andere vorm van (zelf-)selectie vooraf, waarbij ook gezondheid een rol kan spelen. Onder de leidinggevendenden zijn verder relatief veel mannen, relatief veel ouderen en relatief veel hoger opgeleide werknemers te vinden. Bij de interpretatie van deze cijfers moet verder bedacht worden dat

onder leidinggevend en relatief weinig handarbeiders te vinden zijn. Als we uitsluitend naar beambten kijken, blijken de verschillen tussen uitvoerend en leidinggevend personeel aanmerkelijk geringer te zijn.

3.5 De verdeling van ziekteverzuim naar kenmerken van de arbeidssituatie

De laatste groep gegevens die in dit hoofdstuk besproken worden zijn kenmerken van de arbeidssituatie. Het gaat hierbij om een viertal zg. "structurele" kenmerken en dus niet om arbeidsomstandigheden. De arbeidssituatie-kenmerken die hier besproken worden zijn: soort dienst (dagdienst, ploegendienst), het aantal werkuren per week, het aantal werkdagen per week en het aantal dienstjaren.

Sommige dienstroosters geven aanleiding tot meer ziekteverzuim dan andere. In tabel 3.10 is (ten opzichte van de dagdienst) een hoog verzuimpercentage bij werknemers in de 2-ploegendienst te zien. Bij de overige categorieën zijn er geen verschillen of zijn de aantallen werknemers te gering om verschillen aan te kunnen tonen. In vorige jaarboekjes werden ook verhoogde verzuimpercentages bij de 3-ploegendienst gevonden.

Verzuimverschillen tussen verschillende dienstroosters worden meestal in verband gebracht met het cyclisch karakter van de menselijke prestatiecurve. Onderzoek leert dat menselijke prestaties onderhevig zijn aan een dagelijks ritme dat al dan niet aansluit bij het ritme waarin de werkzaamheden moeten plaatsvinden. In dit licht lijken bovenstaande cijfers erop te wijzen dat de 3- en 5-ploegendienst beter bij het menselijk functioneren past dan de 2-ploegendienst (bij de 4-ploegendienst is in 1989 iets onverklaarbaars aan de hand wat met fluctuaties binnen het geringe aantal werknemers te maken kan hebben).

Bij deze uitleg is echter enige voorzichtigheid geboden. Ten eerste komt, zoals gezegd, ploegendienst aanzienlijk vaker voor onder handarbeiders dan onder beambten, terwijl dagdienst juist onder beambten meer voorkomt. Ten tweede kunnen processen van (zelf)selectie van invloed zijn op de samenstelling van de groep werknemers in ploegendienst en dus ook op hun verzuim. Uitgaande van de gedachte dat ploegendienst in het algemeen een zwaardere belasting voor een werknemer oplevert dan dagdienst, zou men verwachten dat slechts "gezonder" werknemers in de ploegendienst terecht komen en het daar ook volhouden.

Tabel 3.10 Verzuim in 1988/1989 naar soort dienst

Soort Dienst	jaar	pers.	perc.	freq.	duur
Dagdienst	1988	22731	9.5	1.90	17.9
	1989	23775	10.2	1.96	17.8
2-ploegendienst	1988	1324	12.4	2.01	21.9
	1989	1329	12.3	1.99	21.4
3-ploegendienst	1988	1072	10.3	2.22	17.8
	1989	1060	10.1	2.06	17.5
4-ploegendienst	1988	126	8.8	2.67	11.1
	1989	134	13.6	2.61	17.8
5-ploegendienst	1988	974	9.0	1.59	20.3
	1989	948	9.0	1.65	18.8
Avonddienst	1988	162	12.1	1.81	24.6
	1989	162	12.2	1.62	21.6
Nachtdienst	1988	83	14.0	1.55	30.4
	1989	87	13.8	1.72	32.7
Onbekend	1988	8330	-	-	-
	1989	7545	-	-	-
Totaal	1988	34802	9.7	1.99	17.5
	1989	35040	10.3	2.01	17.5

Deze gedachte wordt ondersteund door het feit dat de gemiddelde leeftijd van werknemers in de "ploegendienst" lager is dan die van werknemers in de "dagdienst". Op grond daarvan zou men eigenlijk verwachten dat werknemers in ploegendienst minder vaak verzuimen dan werknemers in dagdienst. Het feit dat de eersten toch meer verzuimen, moet kennelijk toegeschreven worden aan verschillen in belasting. Ten derde kunnen bovenstaande cijfers een bedrijfseffect weerspiegelen. Niet alle arbeidsorganisaties in de steekproef kennen ploegendienst, terwijl bij de overige arbeidsorganisaties meestal niet alle vormen van ploegendienst tegelijkertijd worden aangetroffen. Met andere woorden, we kunnen niet uitsluiten dat verschillen tussen de onderscheiden diensten ten dele door samenvoeging van cijfers van verschillende arbeidsorganisaties geïntroduceerd worden.

In de tabellen 3.11 en 3.12 wordt de relatie tussen het verzuim enerzijds en het aantal werkuren per week en het aantal werkdagen per week anderzijds besproken. Deze beide laatste factoren lijken sterk op elkaar, hoewel ook te zien is dat er verschillen zijn ten aanzien van het verzuim.

Tabel 3.11 Verzuim in 1988/1989 naar het aantal werkuren per week

Werkuren	jaar	pers.	perc.	freq.	duur
t/m 8 uur	1988	769	7.8	0.93	33.7
	1989	786	7.6	0.98	23.8
9 - 16 uur	1988	3110	11.9	1.68	25.4
	1989	3109	13.0	1.65	26.9
17 - 24 uur	1988	3218	11.0	2.01	20.0
	1989	3424	11.8	2.08	19.0
25 - 32 uur	1988	2779	10.6	2.49	15.1
	1989	3098	11.2	2.48	15.5
33 - 40 uur	1988	24124	9.2	2.00	16.6
	1989	23843	9.8	2.02	16.7
onbekend	1988	802	-	-	-
	1989	780	-	-	-
Totaal	1988	34802	9.7	1.99	17.5
	1989	35040	10.3	2.01	17.5

Tabel 3.12 Verzuim in 1988/1989 naar het aantal werkdagen per week

Werkdagen	jaar	pers.	perc.	freq.	duur
1 dag	1988	235	4.0	0.82	21.4
	1989	259	4.7	0.92	14.8
2 dagen	1988	810	9.4	1.18	29.6
	1989	822	8.4	1.22	23.6
3 dagen	1988	1475	11.5	1.72	24.0
	1989	1512	12.0	1.70	23.5
4 dagen	1988	2414	11.1	2.29	17.1
	1989	2594	11.9	2.23	18.1
5 dagen of meer	1988	27165	9.8	2.02	17.3
	1989	26909	10.4	2.05	17.4
onbekend	1988	2703	-	-	-
	1989	2944	-	-	-
Totaal	1988	34802	9.7	1.99	17.5
	1989	35040	10.3	2.01	17.5

Vrijhof (1984) heeft laten zien dat het verzuim van deeltijdwerkers niet altijd lager is dan dat van voltijdwerkers. Alleen bij deeltijdwerkers met een zeer korte werkweek (t/m 8 uur of 1 dag) wordt een consequent lager verzuimpercentage gemeten dan bij voltijdwerkers. Dit verschil is bovendien zo groot dat het niet verklaard kan worden als een gevolg van onderregistratie.

De relatie tussen de wekelijkse arbeidsduur en ziekteverzuim laat zich op het eerste gezicht eenvoudig beschrijven in termen van belasting en belastbaarheid. De belasting van een kortere werkweek zou lager zijn, waardoor de belastbaarheid van een deeltijdwerker in vergelijking met een voltijdwerker in de loop van de week minder af zal nemen. Bovendien zou een deeltijdwerker per week meer vrije tijd ter beschikking hebben waarin herstel van de belastbaarheid kan plaatsvinden. Kortom, bij een deeltijdwerker zou men kunnen aannemen dat deze een kleinere kans heeft dat de belasting de belastbaarheid zal overtreffen dan bij een voltijdwerker. De kans op ziekteverzuim zal in het verlengde hiervan ook kleiner zijn.

De cijfers in de tabellen 3.11 en 3.12 wijzen er echter op dat deze redenering te simpel is: niet alle deeltijdwerkers verzuimen minder dan voltijdwerkers. Het verzuim van deeltijd- en voltijdwerkers wordt kennelijk door meer factoren beïnvloed dan door de wekelijkse arbeidsduur alleen. Niet elke functie leent zich bijvoorbeeld voor uitoefening in deeltijd en sommige werkzaamheden (bijvoorbeeld schoonmaakwerkzaamheden) worden vrijwel uitsluitend in deeltijd verricht.

Van groter belang nog zijn de verschillen in kenmerkenprofiel tussen deeltijdwerkers en voltijdwerkers. Het meest opvallende verschil hangt samen met het geslacht (zie bijlagen 7 en 8). In de ZVIS-steekproef is het percentage vrouwen onder voltijdwerkers 26, en onder de deeltijdwerkers 92. Anders gezegd, van de mannen werkt nog geen 5% in deeltijd, en van de vrouwen 60%. Voor een deel gaat het hier om vrouwen die voor een deeltijdbaan (moeten) kiezen vanwege huiselijke omstandigheden (huishouding, kinderen). Voor vrouwen echter is het krijgen (en dus ook het hebben) van kinderen gebonden aan leeftijd. Onder ongehuwden worden relatief veel éénpersoonshuishoudens en thuis-/inwonenden aangetroffen. Met andere woorden, in deeltijd dan wel in voltijd werken hangt samen met allerlei zaken waardoor verzuimverschillen tussen beide groepen niet eenduidig te interpreteren zijn.

De relatie tussen het verzuim en het aantal dienstjaren is bij de bespreking van tabel 3.3 al kort aan de orde gekomen. Ook in tabel 3.13 komt tot uiting dat werknemers in het eerste jaar van hun dienstverband relatief weinig verzuimen, daarna is het "Plafond" ongeveer bereikt.

De lengte van het dienstverband kan, evenals leeftijd, verband houden met "slijtage". Daarnaast kan een samenhang tussen de lengte van het dienstverband en de houding ten opzichte van en/of de binding met het werk een rol spelen. Beide interpretaties kunnen niet los gezien worden van leeftijd. Jongeren worden logischerwijs gekenmerkt door een kort aantal dienstjaren, terwijl werknemers met veel dienstjaren vooral onder ouderen te vinden zijn. De relatie tussen het aantal dienstjaren en het ziekteverzuim wordt dus ten dele verklaard door de leeftijd en daarmee door alle variabelen die met de leeftijd kunnen samenhangen.

Tabel 3.13 Verzuim in 1988/1989 naar het aantal dienstjaren

Werkdagen	jaar	pers.	perc.	freq.	duur
Minder dan ½ jaar	1988	2142	4.4	1.90	7.2
	1989	2267	4.8	2.06	7.1
½ - 1 jaar	1988	2152	8.2	2.21	12.2
	1989	1766	8.2	2.28	10.7
1 - 2 jaar	1988	3680	9.4	2.30	13.8
	1989	3354	9.9	2.25	14.7
2 - 5 jaar	1988	6367	9.6	2.23	15.6
	1989	7435	10.7	2.21	16.9
5 - 10 jaar	1988	7926	10.9	2.13	18.5
	1989	7265	11.4	2.11	18.8
Meer dan 10 jaar	1988	12465	10.1	1.65	22.5
	1989	12889	10.7	1.73	21.2
Onbekend	1988	70	-	-	-
	1989	64	-	-	-
Totaal	1988	34802	9.7	1.99	17.5
	1989	35040	10.3	2.01	17.5

Het lagere verzuimpercentage van de groep "10 jaar en langer" ten opzichte van de groep "5 tot 10 jaar" kan zowel te maken hebben met een selectie op gezondheid (wie tien jaar een baan volhoudt, blijft hem volhouden) als met verschillen in groepssamenstelling. De groep werknemers die vóór 1978 in dienst getreden is kan verschillen van de groep die in de jaren 1978-1983 in dienst trad. Evenmin is op voorhand uit te sluiten dat er een samenhang bestaat tussen enerzijds belasting door het werk (en dus de hoogte van het verzuim) en anderzijds de motivatie om dat werk te blijven doen, c.q. de behoefte om een andere betrekking te zoeken. Tenslotte kunnen ook nog verschillen in het personeelsverloop een rol spelen.

4 Arbeidsongevallen in 1989

Dit jaar wordt voor het eerst in het jaarboekje over het ziekteverzuim plaats ingeruimd voor arbeidsongevallencijfers en het daaruit resulterende verzuim. De gegevens over deze ongevallen zijn verzameld via het Arbeidsongevallen-registratiesysteem, dat eveneens door het NIA wordt verzorgd. De gegevens van het Arbeidsongevallen-registratiesysteem worden in uitgebreidere vorm gepubliceerd in een afzonderlijk jaarboekje.

Al jaren neemt een groot aantal arbeidsorganisaties op vrijwillige basis deel aan de registratie van arbeidsongevallen van het NIA. Het vrijwillige karakter heeft tot gevolg dat sommige branches sterk vertegenwoordigd zijn, en andere in het geheel niet. Een belangrijk voordeel van het Ongevallenregistratiesysteem van het NIA is echter dat van de organisaties die geregistreerd worden een nauwkeurig beeld van het aantal ongevallen verkregen kan worden. Bij ongevallencijfers, zoals die bijvoorbeeld via de "Statistiek der bedrijfsongevallen" van het C.B.S. worden gepubliceerd, is sprake van een onderrapportage hoewel het voor bedrijven verplicht is hun ongevallen door te geven aan de bedrijfsverenigingen. Bovendien zijn van enkele bedrijfstakken (zoals bijvoorbeeld van de nutsbedrijven) die aan de NIA-registratie deelnemen in andere landelijke ongevallenregistraties weinig gegevens voorhanden. Het Arbeidsongevallenregistratiesysteem van het NIA neemt daarom al jaren een geheel eigen plaats in tussen de overige ongevallenregistraties in Nederland.

In dit jaarboekje wordt een tabel opgenomen met een aantal ongevallencijfers naar bedrijfsklassen. Het gaat daarbij om bedrijfsklassen waarin minimaal twee bedrijven vertegenwoordigd zijn. Dit om te voorkomen dat getallen tot individuele bedrijven te herleiden zijn. Onder een arbeidsongeval of bedrijfsongeval wordt verstaan: een ongeval van een werknemer op de loonlijst tijdens werktijd, dat verzuim tot gevolg heeft. Ongevallen die slechts een onderbreking van het werk tot gevolg hebben, en waarbij het werk dezelfde dag nog hervat wordt, tellen niet mee. Ongevallen op weg naar of van het werk worden niet als arbeidsongeval gerekend. Een uitzondering wordt gemaakt voor bijvoorbeeld vertegenwoordigers of chauffeurs, bij wie het reizen onderdeel van het werk uitmaakt. Heeft een ongeval meerdere slachtoffers tot gevolg, dan wordt elk verzuimgeval afzonderlijk geregistreerd. In tabel 4.1 worden een aantal ongevallencijfers naar bedrijfsklasse gepresenteerd. In bijlage 2 wordt de betekenis van de begrippen nauwkeuriger omschreven.

Tabel 4.1 Ongevallencijfers naar bedrijfsklasse *)

SBI-klasse	aantal organi- saties	aantal werk- nemers	aantal ongevallen	IP	IF	ID	Iplang	%lang	Ifkort	%kort
Delfstoffenwinning	3	6165	13	0.3	0.21	74.1	0.3	98	0.0	15
Voedsel- en genotmiddelen- industrie	25	14649	379	2.5	2.59	25.3	2.2	88	1.4	54
Textiel- en lederwarenindustrie excl. kleding	5	1891	65	2.7	3.44	34.5	2.3	83	1.9	55
Hout- en meubelindustrie, excl. metalen meubelen	3	171	7	2.3	4.09	20.6	1.6	71	2.9	71
Papier- en papierwarenindustrie	10	4716	215	3.2	4.56	26.0	2.7	84	2.4	52
Grafische industrie, uitgeverijen	3	1966	40	1.8	2.03	22.2	1.7	90	0.8	40
Aardolie- en steenkoolverwerkende industrie	5	2094	36	1.3	1.72	26.1	1.1	88	0.7	42
Chemische industrie	38	29245	275	0.9	0.94	32.1	0.9	91	0.4	44
Kunstmatige en synthetische garen- en vezelindustrie, rubber- en kunststof- verwerkende industrie	3	1431	60	3.1	4.19	25.7	2.7	86	2.0	47
Bouwmaterialen, aardewerk- en glas- industrie	6	3916	96	1.8	2.45	29.3	1.5	83	1.6	65
Basismetalaalindustrie	8	19631	1049	3.7	5.34	25.4	3.2	85	2.8	51
Metaalproductenindustrie, excl. machines en transportmiddelen	17	7999	271	2.5	3.39	27.3	2.0	82	2.1	62
Machinede industrie	8	2909	14	0.5	0.48	40.3	0.4	88	0.3	64
Elektronische-, instrumenten- en optische industrie	8	5755	88	1.1	1.53	30.5	0.9	83	1.0	62
Transportmiddelenindustrie	8	12084	197	0.7	1.63	17.2	0.5	69	1.1	68
Overige industrie	15	9536	144	1.1	1.51	29.6	0.9	83	0.8	54
Productie en distributie van elektrici- teit, gas, water, warmwater e.d.	19	14735	181	0.8	1.23	22.4	0.7	83	0.7	56
Groothandel	8	2974	42	1.9	1.41	47.2	1.7	91	0.7	52
Detailhandel en reparatiebedrijven voor gebruiksgoederen	4	6424	73	0.6	1.14	18.4	0.5	79	0.7	62
Transport-, opslag- en communicatie- bedrijven	5	8356	235	1.8	2.81	21.4	1.5	80	1.6	58
Openbaar bestuur, defensie, wettelijke sociale verzekering	5	1138	18	0.8	1.58	21.4	0.6	84	0.8	50
Onderwijs	8	388	1	-	-	-	-	-	-	-
Gezondheids- en veterinaire diensten	3	243	0	-	-	-	-	-	-	-
Sociaal-culturele instellingen, bedrijfs- en werknemersorganisaties, research- instellingen	2	3081	12	0.2	0.39	22.7	0.2	84	0.2	58
Overige dienstverlenende organisaties	3	200	1	0.8	0.50	42.5	0.8	-	-	-
Totaal	223	162530	3512	1.6	2.16	26.1	1.4	85	1.2	54

*) Betekenis der symbolen:

- IP = verzuimpromillage: het totaal aantal kalenderdagen tengevolge van bedrijfsongevallen in een bepaald jaar, gedeeld door 365 of 366 maal de personeelssterkte, vermenigvuldigd met 1000: $(\text{verzuimde kalenderdagen} / (365 \times \text{gemiddelde personeelssterkte})) \times 1000$
- IF = frequentie-index: het aantal ongevallen met verzuim per 100 werknemers
- ID = duurindex: het gemiddeld aantal verzuimde kalenderdagen per ongeval
- Iplang = het verzuimpromillage van langdurende verzuimgevallen (15 kalenderdagen of meer)
- %lang = aandeel langdurende verzuimgevallen in het verzuimpromillage (IP)
- Ifkort = frequentie-index van ongevallen die kortdurend verzuim (1 t/m 14 kalenderdagen) tot gevolg hadden
- %kort = aandeel kortdurende verzuimgevallen in de frequentie-index (IF)

De onderste regel van tabel 4.1 laat zien dat het gaat om de gegevens van 223 arbeidsorganisaties met in totaal 162.530 werknemers die in 1989 deelnamen aan de arbeidsongevallenregistratie van het NIA. Per honderd werknemers kwamen in dat jaar 2.16 ongevallen voor met een gemiddelde verzuimduur van 26.1 kalenderdagen per geval. Op elke 1000 kalenderdagen dat werknemers in dienst waren werden er 1.6 door arbeidsongevallen verzuimd. Van dit verzuimpromillage was 85% het gevolg van langerdurende verzuimgevallen (meer dan 14 dagen). Meldt iemand zich ziek als gevolg van een arbeidsongeval, dan duurt dat in 54% van de gevallen niet langer dan twee weken (kortdurend verzuim).

De kolom IF geeft de ongevalsfrequentie per 100 werknemers per jaar. Met deze gestandaardiseerde maat is te beoordelen in welke bedrijfsklassen de meeste bedrijfsongevallen gemeld werden. Uiteraard scoort de industrie hier het hoogst. De gemiddelde duur (ID) is de maat voor de duur van het ziekteverzuim dat een "gemiddeld" ongeval tot gevolg heeft. Deze maat geeft dus iets (maar lang niet alles) weer van de ernst van een ongeval. Ook ten aanzien van de gemiddelde duur geldt dat de industrie de hoogste scores te vinden zijn. Toch is het vaak zo dat in de bedrijfsklassen met relatief veel bedrijfsongevallen, de gemiddelde duur van een ongeval kort is. Omgekeerd kan het zijn dat in bedrijfsklassen met relatief weinig ongevallen de gemiddelde duur van het ziekteverzuim juist relatief lang is. Met het verzuimpromillage wordt geprobeerd iets van deze verschillen te corrigeren. Ook hieruit blijkt dat in de industrie de meeste bedrijfsongevallen voorkomen. Men moet echter uiterst voorzichtig zijn met het trekken van conclusies ten aanzien van het voorkomen van bedrijfsongevallen in de verschillende bedrijfstakken, omdat de ongevalscijfers vaak gebaseerd zijn op slechts enkele organisaties. Vergelijking van het verzuim veroorzaakt door de ongevallencijfers met de ziekteverzuimcijfers naar bedrijfsklasse (tabel 2.1), laat nauwelijks een systematisch verband zien (voorzover de bedrijfsklassen dezelfde zijn).

Literatuur

Allegro, J.T., (1987), Gezondheidsverschillen, ziekteverzuim en arbeidsongeschiktheid. In: WVC/WRR, *De ongelijke verdeling van de gezondheid; Verslag van een conferentie gehouden op 16-17 Maart 1987*. Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage.

Brouwer, W.S. en Vrijhof, B.J., (1989) *Ziekteverzuim 1986-1987*, Nederlands Instituut voor Arbeidsomstandigheden (NIA), Amsterdam.

Centraal Bureau voor de Statistiek, (1985) *Beroepenclassificatie, 1984*. Voorburg, Centraal Bureau voor de Statistiek.

Centraal Bureau voor de Statistiek, (1988) *Netherlands Health Interview Survey, 1981-1985*. Den Haag, Staatsuitgeverij/CBS-publikaties.

Klein Hesselink, D.J., Mackenbach, J.P., van de Mheen, H., Stronks, K., (1990) Sociaal-economische gezondheidsverschillen in Nederland. *Bijblijven*, jaargang 6, nummer 5.

Reuling, A.M.H., (1989) *Ziekteverzuim 1987-1988*, Nederlands Instituut voor Arbeidsomstandigheden (NIA), Amsterdam, November.

Vrijhof, B.J., (1984) *Weekpatronen in het ziekteverzuim*. Stichting CCOZ, Amsterdam.

Vrijhof, B.J., (1986) *De ontwikkeling van het verzuim in Nederland*, Stichting CCOZ, Amsterdam.

Vrijhof, B.J., (1987) *Ziekteverzuim 1985-1986*, Stichting CCOZ, Amsterdam.

WVC/WRR, (1987) *De ongelijke verdeling van de gezondheid; Verslag van een conferentie gehouden op 16-17 Maart 1987*. Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage.

Bijlagen

- Bijlage 1   Lijst van gebruikte variabelen en afkortingen in tabellen en figuren
- Bijlage 2   Definities van ongevallencijfers
- Bijlage 3   Het ziekteverzuiminformatiesysteem van het NIA
- Bijlage 4   90%-Betrouwbaarheidsinterval bij verschillende groepsgroottes
- Bijlage 5   Gemiddeld verzuimpercentage in 1988/1989 naar leeftijd en dienstjaren
- Bijlage 6   Verzuim in 1988/1989 naar leeftijd en geslacht
- Bijlage 7   Het verzuim in 1988/1989 naar werkuren en geslacht
- Bijlage 8   Het verzuim in 1988/1989 naar werkdagen en geslacht

Bijlage 1   Lijst van gebruikte variabelen en afkortingen in tabellen en figuren

Ziekteverzuimvariabelen

Aantal

Het aantal werknemers dat in een jaar op de loonlijst voorkomt

Duur (= gemiddelde verzuimduur)

De som van de uren van de verzuimgevallen die in een bepaald jaar geëindigd zijn, gedeeld door het aantal van deze gevallen

Duur van een verzuimgeval

De dag van ziekmelding en iedere kalenderdag die daarop volgt tot aan de dag van herstelmelding

Freq. (= meldingsfrequentie)

Het aantal in het betreffende jaar aangevangen verzuimgevallen, gedeeld door de gemiddelde personeelssterkte in dat jaar

Gemiddelde duur

Zie Duur

Gemiddelde personeelssterkte

Zie pers.

Indices

Hoofdstuk 2 en 3: De verhouding tussen het verzuim van werknemers met een bepaald kenmerk in een bepaald jaar en het gemiddelde verzuim van alle werknemers in 1988 en 1989 vermenigvuldigd met 100

Meldingsfrequentie

Zie Freq.

Meldingsfrequentie - kort

De meldingsfrequentie die voor rekening komt van de, in een bepaald jaar aangevangen, verzuimgevallen met een duur van 1 t/m 7 kalenderdagen

Meldingsfrequentie - middel

De meldingsfrequentie die voor rekening komt van de, in een bepaald jaar aangevangen, verzuimgevallen met een duur van 8 t/m 42 kalenderdagen

Meldingsfrequentie - lang

De meldingsfrequentie die voor rekening komt van de, in een bepaald jaar aangevangen, verzuimgevallen met een duur vanaf 43 kalenderdagen

Perc. (= verzuimpercentage)

De som van de verzuimde kalenderdagen in een bepaald jaar, gedeeld door de som van de personeelssterktes per kalenderdag van dat jaar, vermenigvuldigd met 100.

Pers. (= gemiddelde personeelssterkte)

De som van de personeelssterktes per kalenderdag gedeeld door het aantal kalenderdagen in het betreffende jaar

Personeelssterkte

Het aantal personeelsleden dat op de loonlijst voorkomt en in actieve dienst is.

Verzuimde kalenderdagen

Het aantal verzuimde kalenderdagen behorend bij een verzuimgeval

Verzuimpercentage

Zie Perc.

Verzuimpercentage - kort

Het verzuimpercentage dat voor rekening komt van de, in een bepaald jaar voorkomende, verzuimgevallen met een duur van 1 t/m 7 kalenderdagen

Verzuimpercentage - middel

Het verzuimpercentage dat voor rekening komt van de, in een bepaald jaar voorkomende, verzuimgevallen met een duur van 8 t/m 42 kalenderdagen

Verzuimpercentage - lang

Het verzuimpercentage dat voor rekening komt van de, in een bepaald jaar voorkomende, verzuimgevallen met een duur vanaf 43 kalenderdagen

Persoons-, functie- en overige kenmerken

Bedrijfstak

Een bedrijfstak wordt gevormd door samenvoeging van een of meer SBI klassen

Burgerlijke staat

ex-gehuwd: gescheidenen en weduwen/weduwnares

Leidinggevend niveau

geen: uitsluitend een uitvoerende taak
lager kader: leidinggevend aan uitsluitend uitvoerenden
midden kader: leidinggevend aan lager kader
bedrijfsleiding: de staf van een arbeidsorganisatie

Onbekend

Het kenmerk wordt niet geregistreerd of is onbekend

Opleiding algemeen onderwijs

LAVO: lager algemeen voorgezet onderwijs, ULO, VGLO
MAVO: middelbaar algemeen voorgezet onderwijs, MULO
HAVO: hoger algemeen voortgezet onderwijs, MMS
VWO: voorbereidend wetenschappelijk onderwijs, atheneum, gymnasium, HBS

Opleiding vakonderwijs

geen: geen vakopleiding

LBO: lager beroepsonderwijs, bijv. LTS, huishoudschool of LEAO

MBO: middelbaar beroepsonderwijs, bijv. MTS, MEAO of MBA

HBO: hoger beroepsonderwijs, bijv. HTS, HEAO, SPD, Soc. Academie

WO: wetenschappelijk onderwijs, bijv. universiteit of hogeschool

Personeelsverloop

blijvers: werknemers die in het gehele jaar ononderbroken in dienst zijn geweest

indiensttreders: werknemers die in een bepaald jaar in dienst zijn gekomen

uitdiensttreders: werknemers die in een bepaald jaar uit dienst zijn gegaan

in- en uitdiensttreders: werknemers die in een bepaald jaar zowel in dienst zijn gekomen als uit dienst zijn gegaan

SBI-klasse

Een klasse van arbeidsorganisaties met een gelijksoortige activiteit, volgens de S(tandaard) B(edrijfs)I(ndeling) van het CBS

Seizoenpatronen

Het seizoenpatroon wordt beschreven aan de hand van 13 opeenvolgende periodes van 4 weken in een jaar. De eerste periode omvat de weeknummers 1 t/m 4, de tweede de nummers 5 t/m 8, etc.

Werkdagen

Het gemiddeld aantal dagen per week waarop de werknemer voor de arbeidsorganisatie werkzaam is

Werkuren

Het aantal contractueel vastgelegde werkuren per week (excl. overwerk e.d.), afgerond op gehele uren

Bijlage 2   Definities van ongevallencijfers

IF (Frequentie-index)

Het aantal letsels per 100 werknemers die verzuim tot gevolg hadden en waarbij de werknemer niet dezelfde dag het werk hervat heeft. Ongevallen met blijvend letsel of met dodelijk afloop worden ook meegerekend. Ongevallen met alleen materiële schade worden niet geregistreerd.

Ifkort

De frequentie-index van letsels die kortdurend verzuim (1 t/m 14 kalenderdagen) tot gevolg hadden.

Iflang

De frequentie-index van letsels die langdurend verzuim (15 kalenderdagen of meer) tot gevolg hadden. IF_{lang} is niet in de tabellen opgenomen, maar is te berekenen door $IF_{lang} = IF - IF_{kort}$.

ID (Duurindex)

Het gemiddeld aantal verzuimde kalenderdagen per ongeval. De verzuimdagen die vroeger in geval van ongevallen met dodelijke afloop en blijvende invaliditeit erbij geteld werden (de zogenaamde fictieve verzuimdagen) worden niet meegeteld. Een werknemer die slechts gedeeltelijk het werk hervat, wordt als volledig hersteld geteld.

IP (Verzuimpromillage)

Het totaal aantal verzuimde kalenderdagen tengevolge van bedrijfsongevallen in een bepaald jaar, gedeeld door 365 of 366 maal de personeelssterkte, vermenigvuldigd met 1000: $(\text{verzuimde kalenderdagen} / (365 \times \text{gemiddelde personeelssterkte})) \times 1000$.

Iplang

Het verzuimpromillage van kortdurende verzuimgevallen (1 t/m 14 kalenderdagen) ten gevolge van bedrijfsongevallen is niet in de tabellen opgenomen, maar is te berekenen door $IP_{kort} = IP - IP_{lang}$.

Gemiddelde personeelssterkte

De som van alle kalenderdagen dat werknemers in een jaar in dienst waren, gedeeld door 365. Part-timers worden als full-timers geteld, ploegendienstwerkers als dagdienstwerkers. Gedeeltelijk arbeidsongeschikten tellen volledig mee. Werknemers met een volledige WAO-uitkering en personen die niet op de loonlijst staan (bv uitzendkrachten), tellen niet mee. Een voorbeeld: wanneer 17 personen gedurende een heel jaar van 365 dagen werkzaam zijn en een persoon slechts 122 dagen, dan is de personeelssterkte $[(17 \times 365) + (1 \times 122)] / 365 = 17.3$.

Arbeidsongeval of bedrijfsongeval

Een ongeval van een werknemer op de loonlijst tijdens werktijd, dat verzuim tot gevolg heeft. Ongevallen die slechts een onderbreking van het werk tot gevolg hebben, en waarbij het werk dezelfde dag nog hervat wordt, tellen niet mee. Ongeval-

len op weg naar of van het werk worden niet als arbeidsongeval gerekend. Een uitzondering wordt gemaakt voor bijvoorbeeld vertegenwoordigers of chauffeurs, bij wie het reizen onderdeel van het werk uitmaakt. Heeft een ongeval meerdere slachtoffers tot gevolg, dan wordt elk verzuimgeval afzonderlijk geregistreerd.

Dodelijk ongeval

Een arbeidsongeval dat op of binnen 30 dagen na de datum van het ongeval de dood tot gevolg heeft.

Blijvend letsel

Er is sprake van een blijvende beschadiging van een lichaamsdeel of lichaamsfunctie tengevolge van het arbeidsongeval.

24-uurs ziekenhuisopname

Het arbeidsongeval heeft geleid tot een zodanig letsel dat een ziekenhuisopname van minimaal een dag noodzakelijk was.

Bijlage 3   Het ZiekteVerzuimInformatieSysteem van het NIA (ZVIS)

1. Functies

Het NIA onderhoudt een ziekteverzuiminformatiesysteem dat drie functies vervult:

- het fungeert als informatiesysteem voor deelnemende arbeidsorganisaties;
- het vormt een archief waaraan gegevens voor wetenschappelijk onderzoek worden ontleend;
- het is een landelijk peilstation m.b.t. ziekteverzuim en andere sociale indicatoren, zoals WAO-toetreding en verloop (zie hoofdstuk 1)

Voorafgegaan door een beschrijving van de methodiek van het ZVIS wordt in de volgende paragrafen een korte toelichting op deze functies gegeven.

2. Methodiek

Het ZVIS kent twee gescheiden stromen van gegevens aan de invoerzijde:

- **Persoons- en functiekenmerken:**
Van alle werknemers van de deelnemende arbeidsorganisaties worden persoons- en functiekenmerken verzameld. Bij de aanvang van de registratie worden alle kenmerken per persoon ingevoerd; vervolgens worden alle latere mutaties op deze kenmerken in de tijd bijgehouden. Een volledige lijst van de geregistreerde kenmerken is te vinden in paragraaf 5 van deze bijlage.
- **Ziek- en herstelmeldingen:**
Van elke werknemer worden de data van ziek- en herstelmelding geregistreerd. Alle data worden, op individueel niveau¹, continu opgeslagen in een database. In het ZVIS zijn, met andere woorden, zowel actuele als historische gegevens over het ziekteverzuim en de kenmerken van elke werknemer voorhanden, waardoor een longitudinale benadering tot de mogelijkheden behoort. Dit longitudinale aspect en de individuele grondslag bepalen het unieke karakter van het ZVIS.

---

¹ Identificatie vindt plaats door middel van een z.g. unieknummer. De koppeling van personen aan unieknummers vindt uitsluitend plaats bij deelnemende bedrijven en instellingen. Hoewel de gegevens op individueel niveau ingevoerd en opgeslagen worden, garandeert de gehanteerde werkwijze de feitelijke anonimiteit van de geregistreerde individuen.

3. Informatiesysteem voor arbeidsorganisaties

Periodiek wordt aan arbeidsorganisaties die deelnemen aan het ZVIS een cijfermatig overzicht verstrekt van het ziekteverzuim. Hierbij zijn drie soorten van overzichten te onderscheiden:

- Een maandelijks of 4-wekelijks bedrijfsspecifiek overzicht, waarin het verzuim wordt beschreven van enkele categorieën werknemers in termen van het verzuimpercentage, de gemiddelde duur en de meldingsfrequentie. De keuze van de categorieën werknemers waarover wordt gerapporteerd wordt grotendeels aan de arbeidsorganisaties zelf overgelaten.
- Een kwartaaloverzicht dat, naast de verzuimcijfers van de arbeidsorganisatie zelf, de volgende referentiecijfers bevat:
  - a) het verzuim in de bedrijfstak, waartoe de arbeidsorganisatie behoort;
  - b) het verzuim van de arbeidsorganisatie in hetzelfde kwartaal van het vorige jaar.

Evenals in het maandoverzicht wordt het verzuim in termen van de meldingsfrequentie, de gemiddelde duur en het verzuimpercentage beschreven. Daarnaast bevat dit overzicht een extra specificatie van het kortdurend verzuim.

- Een jaaroverzicht, dat geheel volgens de wensen van de deelnemer wordt samengesteld. De rapportage bevat in elk geval, naast de gebruikelijke verzuimgrootheden, een specificatie van het kort en langdurend verzuim. Het overzicht is derhalve bij uitstek geschikt voor een nadere analyse van het eigen verzuim. Ook kan het gebruikt worden voor het sociaal jaarverslag en/of voor de verslaggeving in het kader van de ARBO-wet.

4. Archief voor wetenschappelijk onderzoek

In het ZVIS zijn thans gegevens beschikbaar vanaf 1976. Met behulp van de ontwikkelde programmatuur kan een grote verscheidenheid aan tabellen, overzichten en deelbestanden worden geproduceerd, waardoor de gegevens snel en eenvoudig toegankelijk zijn voor onderzoeksdoeleinden.

Enkele voorbeelden van onderzoek waarbij gebruik gemaakt werd van de gegevens in het ZVIS zijn:

- Persoons- en functiekenmerken van WAO-toetreders
- Ziekteverzuim en verloop
- Deeltijdarbeid en ziekteverzuim
- Weekpatronen in het ziekteverzuim
- Ziekteverzuimverschillen: toeval of niet?

Het gebruik van het ZVIS voor onderzoeksdoeleinden is niet voorbehouden aan het NIA. Onder bepaalde condities worden ook aan andere onderzoekers gegevens uit het ZVIS ter beschikking gesteld. In elk geval zal ook dit onderzoek moeten voldoen aan de strikte condities die gesteld zijn ten aanzien van de bescherming van de privacy van personen en bedrijven.

5.   Geregistreeerde persoons- en functiekenmerken

In het ZVIS worden de volgende persoons- en functiekenmerken geregistreerd (tussen haakjes staat het aantal categorieën vermeld):

- geboortedatum
- indienstdatum
- uitdienstdatum
- uitdienstcode (6)
- geslacht (2)
- burgerlijke staat (3)
- nationaliteit (20)
- opleiding algemeen onderwijs (6)
- opleiding vakonderwijs (5)
- woonplaatscode
- afdelingscode
- soort dienst (8)
- aantal werkdagen (5)
- aantal werkuren
- personeelscategorie (2)
- leidinggevend niveau (4)
- CAO-, functie-\of schaalgroep
- WAO-uitkeringspercentage (8).

Bijlage 4 90%-Betrouwbaarheidsinterval bij verschillende groeps groottes

pers.	verzuimpercentage			meldingsfrequentie		
	V%1/42	V%43+	V%tot	MF1/7	MF8+	MFtot
10	+4.6	+13.7	+14.1	+1.22	+1.02	+1.59
15	+3.8	+11.2	+11.5	+1.00	+0.84	+1.30
20	+3.3	+9.7	+10.0	+0.86	+0.72	+1.12
25	+2.9	+8.7	+8.9	+0.77	+0.65	+1.00
30	+2.7	+7.9	+8.1	+0.70	+0.59	+0.92
35	+2.5	+7.3	+7.5	+0.65	+0.55	+0.85
40	+2.3	+6.8	+7.1	+0.61	+0.51	+0.79
45	+2.2	+6.4	+6.7	+0.57	+0.48	+0.75
50	+2.1	+6.1	+6.3	+0.55	+0.46	+0.71
60	+1.9	+5.6	+5.8	+0.50	+0.42	+0.65
70	+1.8	+5.2	+5.3	+0.46	+0.39	+0.60
80	+1.6	+4.8	+5.0	+0.43	+0.36	+0.56
90	+1.5	+4.6	+4.7	+0.41	+0.34	+0.53
100	+1.5	+4.3	+4.5	+0.39	+0.32	+0.50
120	+1.4	+3.9	+4.1	+0.35	+0.30	+0.46
140	+1.2	+3.7	+3.8	+0.33	+0.27	+0.42
160	+1.2	+3.4	+3.5	+0.30	+0.26	+0.40
180	+1.1	+3.2	+3.3	+0.29	+0.24	+0.37
200	+1.0	+3.1	+3.2	+0.27	+0.23	+0.35
300	+0.8	+2.5	+2.6	+0.22	+0.19	+0.29
400	+0.7	+2.2	+2.2	+0.19	+0.16	+0.25
500	+0.7	+1.9	+2.0	+0.17	+0.14	+0.22
600	+0.6	+1.8	+1.8	+0.16	+0.13	+0.20
700	+0.6	+1.6	+1.7	+0.15	+0.12	+0.19
800	+0.5	+1.5	+1.6	+0.14	+0.11	+0.18
900	+0.5	+1.4	+1.5	+0.13	+0.11	+0.17
1000	+0.5	+1.4	+1.4	+0.12	+0.10	+0.16
2000	+0.3	+1.0	+1.0	+0.09	+0.07	+0.11
3000	+0.3	+0.8	+0.8	+0.07	+0.06	+0.09
4000	+0.2	+0.7	+0.7	+0.06	+0.05	+0.08
5000	+0.2	+0.6	+0.6	+0.05	+0.05	+0.07

V%1/42: verzuimpercentage van gevallen met een duur van 1 t/m 42 dagen

V%43+: verzuimpercentage van gevallen langer dan 42 dagen

MF1/7: meldingsfrequentie van gevallen met een duur van 1 t/m 7 dagen

MF7+: meldingsfrequentie van gevallen langer dan 7 dagen

Bron: Vrijhof, B.J., (1987) *Ziekteverzuimverschillen: toeval of niet*. Amsterdam, CCOZ.

Bijlage 5   Gemiddeld verzuimpercentage in 1988/
1989 naar leeftijd en dienstjaren

aantal dienstjaren	Leeftijd					Totaal
	<26	26-35	36-45	46-55	56-65	
< ½ jaar	4.8	4.6	4.1	4.0	-	4.6
½- 1 jaar	7.4	8.6	8.4	11.2	-	8.2
1 - 2 jaar	8.1	9.9	10.4	13.9	10.8	9.7
2 - 5 jaar	9.2	10.1	10.6	13.4	12.3	10.2
5 - 10 jaar	10.3	10.9	10.7	13.0	12.1	11.1
> 10 jaar	-	10.7	9.4	11.1	11.2	10.4
Totaal	8.1	10.1	9.7	11.6	11.4	10.0

Bijlage 6

Verzuim in 1988/1989 naar leeftijd en geslacht

Leeftijd	geslacht	1988				1989			
		pers.	perc.	freq.	duur	pers.	perc.	freq.	duur
t/m 25 jr	m	1919	7.0	2.15	11.5	1994	7.6	2.19	11.9
	v	4315	8.1	2.67	10.7	4234	8.8	2.67	11.5
	t	6234	7.7	2.51	10.9	6029	8.4	2.53	11.6
26-35 jr	m	5800	8.3	2.10	14.0	5642	8.4	2.15	13.6
	v	4633	11.6	2.50	16.4	4903	12.6	2.46	17.0
	t	10433	9.8	2.28	15.2	10544	10.3	2.29	15.3
36-45 jr	m	6174	8.8	1.76	18.1	6220	9.6	1.83	17.8
	v	3658	10.6	1.88	20.3	3893	10.6	1.90	19.1
	t	9833	9.5	1.81	18.9	10113	10.0	1.85	18.3
46-55 jr	m	4017	10.5	1.45	25.2	4054	11.2	1.51	25.4
	v	2224	12.6	1.63	27.6	2290	13.4	1.63	27.6
	t	6241	11.2	1.51	26.1	6344	12.0	1.56	26.2
56-65 jr	m	1384	11.2	1.18	37.3	1315	11.9	1.20	35.6
	v	604	10.8	1.19	36.9	625	11.2	1.28	30.9
	t	1988	11.1	1.18	37.2	1940	11.7	1.22	34.1
totaal	m	19299	9.0	1.79	18.0	19031	9.5	1.85	17.8
	v	15436	10.5	2.22	16.9	15948	11.1	2.21	17.1
	t	34735	9.7	1.99	17.5	34979	10.3	2.01	17.5

Bijlage 7

Verzuim in 1988/1989 naar werkuren en geslacht

Werkuren	jaar	mannen				vrouwen			
		pers.	perc.	freq.	duur	pers.	perc.	freq.	duur
t/m 8 uur	1988	96	2.6	0.55	23.6	671	8.6	0.99	34.6
	1989	102	3.2	0.64	15.8	685	8.3	1.03	24.5
9 - 16 uur	1988	56	3.4	0.82	14.0	3054	12.1	1.70	25.5
	1989	58	6.9	1.09	19.0	3051	13.1	1.66	27.0
17 - 24 uur	1988	308	10.1	1.66	21.6	2909	11.1	2.05	19.9
	1989	323	11.2	1.88	18.2	3102	11.9	2.10	19.0
25 - 32 uur	1988	345	7.9	2.03	13.7	2434	11.1	2.55	15.2
	1989	390	9.8	2.25	13.8	2709	11.4	2.51	15.7
33 - 40 uur	1988	17874	9.2	1.80	18.4	6251	9.4	2.58	13.0
	1989	17554	9.7	1.83	18.2	6289	10.1	2.54	13.6
Onbekend	1988	7	-	-	-	9	-	-	-
	1989	4	-	-	-	7	-	-	-
Totaal	1988	18686	9.1	1.79	18.3	15328	10.5	2.23	16.9
	1989	18431	9.7	1.83	18.1	15843	11.1	2.21	17.2

Bijlage 8   Het verzuim in 1988/1989 naar werkdagen en geslacht

Werkdagen	jaar	mannen				vrouwen			
		pers.	perc.	freq.	duur	pers.	perc.	freq.	duur
1 dag	1988	74	2.6	0.55	23.6	162	8.6	0.99	34.6
	1989	71	3.2	0.64	15.8	189	8.3	1.03	24.5
2 dagen	1988	36	3.4	0.82	14.0	774	12.1	1.70	25.5
	1989	43	6.9	1.09	19.0	779	13.1	1.66	27.0
3 dagen	1988	60	10.1	1.66	21.6	1416	11.1	2.05	19.9
	1989	74	11.2	1.88	18.2	1438	11.9	2.10	19.0
4 dagen	1988	240	7.9	2.03	13.7	2175	11.1	2.55	15.2
	1989	283	9.8	2.25	13.8	2311	11.4	2.51	15.7
5 of meer	1988	17960	9.2	1.80	18.4	9475	9.4	2.58	13.0
	1989	17328	9.7	1.83	18.2	9581	10.1	2.54	13.6
Onbekend	1988	270	-	-	-	0	-	-	-
	1989	1	-	-	-	0	-	-	-
Totaal	1988	18100	9.1	1.79	18.3	14002	10.5	2.23	16.9
	1989	17800	9.7	1.83	18.1	14298	11.1	2.21	17.2